

BB-7/0

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Institut mezinárodních studií

Americké ženy ve válečném průmyslu Spojených států
během druhé světové války

Bakalářská práce

Autor: Anna Sommerová

Vedoucí práce: PhDr. Vít Smetana, Ph.D.

2007

Stvrzuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

Anna Sommerová
Anna Sommerová

Obsah

Úvod.....	4
Literatura zabývající se tématem.....	5
1. Kořeny ženské otázky v USA.....	8
1.1 Vývoj amerického hnutí za práva žen před druhou světovou válkou.....	8
1.2 Dopady velké hospodářské krize na společenské postavení Američanek.....	10
2. Vládní propaganda a ideál americké ženy během druhé světové války.....	14
2.1 Vstup do války a mobilizace.....	14
2.2 Národní hrdinka „Rosie“.....	18
3. Američanky a jejich nové možnosti na domácí frontě.....	23
3.1 Vznik nových příležitostí.....	23
3.2 Kdo byly skutečné „Rosie“.....	27
3.3 Motivace Američanek pro vstup do práce ve válečném průmyslu.....	28
4. Politika Rooseveltovy administrativy, zaměstnavatelů a odborů vůči ženám zaměstnaným ve válečném průmyslu.....	29
4.1 Přetrvávající problémy.....	29
4.2 Zastoupení Američanek v politice.....	32
4.3 Postavení žen v rámci odborových organizací.....	34
4.4 Princip stejné mzdy za stejnou práci.....	37
4.5 Vládní politika v otázce programů na podporu Američanek zaměstnaných ve válečném průmyslu.....	39
5. Konec války, demobilizace a debata ohledně postavení ženy v americké společnosti.....	46
5.1 Dopad demobilizace na zaměstnanost Američanek.....	46
5.2 Vliv válečné zkušenosti Američanek pracujících v průmyslu na jejich postavení ve společnosti.....	51
Závěr.....	56
Summary.....	58
Seznam použitých pramenů a literatury.....	60
Přílohy.....	62

Úvod

Americká historiografie zaměřená na problematiku postavení ženy ve společnosti věnuje období druhé světové války značnou pozornost a snaží se co nejdůkladněji prozkoumat změny, které válka Američankám přinesla včetně jejich dlouhodobějšího dopadu v poválečném období. Válečná mobilizace a s ní související odchod milionů mužů do ozbrojených sil totiž připravily Američankám během krátké doby mnoho nových možností, což ostře kontrastovalo s nepříliš příznivými okolnostmi během velké hospodářské krize ve třicátých letech. Postavení žen ve společnosti je ovšem značně komplikovaný problém, na jehož důkladnou analýzu nestačí rozsah této práce. Proto jsem se rozhodla podrobit detailnějšímu zkoumání účast amerických žen ve válečném průmyslu. Druhá světová válka sice přinesla ve Spojených státech v ženské otázce dosud nevídanou věc, a to regulérní zapojení Američanek do armády, soudím však, že angažování milionů amerických žen do válečné výroby mělo zásadnější společenský dopad. Lze nepochybně říci, že bez zapojení těchto žen by nebyly bývaly Spojené státy schopny zajistit uspokojivý chod válečné výroby. V souvislosti s touto problematikou tak vyvstává řada otázek.

Tato práce si klade za cíl nalézt odpověď na otázku, do jaké míry se odrazila nepostradatelnost Američanek pracujících ve válečných odvětvích průmyslu v přístupu státu, zaměstnavatelů a společnosti jako celku vůči těmto ženám a nakolik ovlivnila nová situace v době válečného konfliktu jejich postavení, především pak v rámci pracovního trhu. Na příkladu pojetí válečné propagandy adresované potenciálním pracovnícím ve válečném průmyslu bych ráda dokázala, nakolik byla mimořádná situace schopna narušit stávající společenské normy týkající se rozdělení rolí ve společnosti. Tato práce se pak též pokouší osvětlit, co se stalo s miliony nově zaměstnaných Američanek po válce – podařilo se jim udržet zisky z válečné doby a přetavit nové možnosti v oživení ženského hnutí, které již dvě desetiletí procházelo obdobím útlumu? Nebo představovalo válečné období pouze přechodnou éru nových příležitostí, jejíž konec znamenal opětovný návrat k tradičním normám v americké společnosti?

Literatura zabývající se tématem

Literatura týkající se ženské otázky začala v USA vycházet ve větší míře od sedmdesátých let 20. století v návaznosti na obrození amerického feministického hnutí v šedesátých letech a jím podpořeným nástupem seriózního bádání o této problematice. Dnes existuje celá řada publikací, které se zabývají různými aspekty života amerických žen v mnoha historických obdobích. Neopominutelnou část této produkce, což vyplývá i z povahy tématu, tvoří literatura spíše populárně-naučného zaměření a memoárová literatura zachycující osudy pamětnic, jež si neklade nároky splňovat kritéria vědecké práce.

O tématu postavení žen v USA během druhé světové války či obecně o historii společenského postavení amerických žen pojednává několik zásadních publikací a studií, které jsou historiky ve Spojených státech považované za svého druhu kánon této problematiky. Český zájemce o studium tohoto tématu však narazí na problém jejich obtížné dostupnosti, neboť zřejmě i vzhledem ke specifčnosti tématu lze vypátrat v českých knihovnách jenom zlomek prací, jež se jím zabývají, nemluvě o nedostupnosti pramenů. Tato práce se opírá především o poznatky získané na základě prostudování několika stěžejních prací, které dále uvádím. Většina autorů těchto publikací pracuje s obdobnými prameny i sekundární literaturou, jejich díla se ale ve výsledku liší v tom, na který z aspektů dané problematiky je kladen hlavní důraz.

Za průlomovou bývá americkými historiky označována publikace Williama H. Chafeho *The American Woman: Her Changing Social, Economical and Political Roles 1920 – 1970* (New York, Oxford University Press, 1972), jež představuje jednu z prvních zásadních vědeckých prací svého druhu. W. H. Chafe věnuje stěžejní část této knihy právě druhé světové válce, neboť toto období označuje za mezník v historii amerických žen. Zaměřuje se především na možnosti Američanek v ekonomické sféře. Chafe vykonal v tomto směru obdivuhodnou práci a stal se mezi vědci zabývajícími se ženskou problematikou v USA jedním z nejcitovanějších autorů, byť následující generace odborníků se vůči jeho stanoviskům v mnoha ohledech vymezuje. Jeho dílo se totiž opírá o poznatky získané na základě prostudování značného množství pramenů (a to zahrnuje jak prameny týkající se významných osobností spjatých s touto problematikou, tak prameny z archivů vládních i nevládních institucí, oficiálně publikované vládní materiály i články z dobových periodik či výsledky průzkumů veřejného mínění), stejně tak přináší soupis a v rámci práce samotné i reflexi dosud publikované odborné literatury a studií. Obdobnou metodologii v přístupu ke zpracování tohoto tématu používají i níže zmiňovaní autoři.

Karen Andersonová ve své studii *Wartime women: Sex Roles, Family Relations, and the Status of Women During World War II* (Westport, CT: Greenwood Press, 1981) klade ve srovnání s ostatními autory větší akcent na „genderové“ pojetí tématu, neboť se zabývá problematikou rodiny a dopadem válečného období na její fungování. Stejně tak se ale věnuje i okolnostem působení Američanek ve válečném průmyslu, přičemž se zaměřuje hlavně na detailnější studium tří regionů s vysokou koncentrací válečné výroby, jakými byly Baltimore, Detroit a Seattle. Vzhledem k tomuto vymezení tak ve své práci ve značné míře vychází z pramenů poskytnutých tamějšími archivními institucemi.

Syntéza Susan Hartmannové *American Women in the 1940s: The Home Front and Beyond* (Boston, Twayne Publishers, 1982) se pokouší nastínit život amerických žen ve čtyřicátých letech ze všech možných hledisek včetně jejich působení v armádě. Z literatury, z níž jsem při psaní této práce vycházela, představuje nejkompexnější zpracování tématu postavení Američanek během válečného konfliktu i bezprostředně po něm. Tato kniha je dle mého soudu cenná i v tom, že se snaží o zasazení této problematiky do širšího dobového kontextu.

Válečnou propagandou a jí prezentovaným obrazem amerických žen během druhé světové války se zabývají dvě zásadní studie. Leila Ruppová ve své knize *Mobilizing Women for War: German and American Propaganda, 1939-45* (Princeton, Princeton University Press, 1978) srovnává pojetí německé i americké vládní propagandy adresované ženám a ideál ženy, který byl v těchto dvou zemích během druhé světové války prezentován. Analyzuje tedy na jedné straně vládní materiály týkající se propagandy a její podobu realizovanou jednotlivými médii ve srovnání se statistickými údaji souvisejícími s problematikou ženské zaměstnanosti během druhé světové války.

Maureen Honeyová, autorka publikace *Creating Rosie the Riveter* (The University of Massachusetts Press, Amherst, 1984), zaměřila svou pozornost na určitý okruh médií a detailně analyzuje obraz ideální Američanky v periodikách zasahujících různé společenské vrstvy.

Studie socioložky Ruth Milkmanové *Gender at Work. The Dynamics of Job Segregation by Sex during World War II* (The University of Illinois Press, Urbana/Chicago, 1987) se zabývá problematikou „ženské“ a „mužské“ práce během druhé světové války, přičemž důkladně analyzuje pozici žen ve dvou průmyslových odvětvích, a to v automobilovém průmyslu a elektroprůmyslu. Ve své práci vycházela kromě materiálů vládních institucí především z archivních pramenů či bulletinů týkajících se odborových organizací v těchto průmyslových odvětvích.

Alice Kessler – Harrisová ve své práci *Out to Work: a history of wage-earning women in the United States* (Oxford, Oxford University Press, 1982) věnuje období druhé světové války jednu krátkou kapitolu, v níž především poukazuje na přetrvávající překážky, jimž pracující Američanky čelily, a vymezuje se vůči skupině historiků, která přisuzuje období druhé světové války značný význam v otázce růstu ženské zaměstnanosti.

Studie Sherrie A. Kossoudjiové a Laury J. Dresserové *Working Class Rosies: Women Industrial Workers during World War II*. (The Journal of Economic History, Vol. 52, No.2, červen 1992, s. 431- 446) detailně analyzuje, kdo byly ve skutečnosti – a do jisté míry v rozporu s obrazem prezentovaným oficiální propagandou – ženy, které šly pracovat do válečných odvětví. Činí tak na základě studia záznamů, jež si o svých zaměstnankyních vedl průmyslový gigant Ford Motor Company.

Knihy Penny Colmanové *Rosie the Riveter* (Crown Publishers, New York, 1995) je určena sice především jako vzdělávací materiál pro americké školáky, nepřináší žádné nové poznatky a přiznává, že vznikla především na základě kompilace prací jiných autorů. Při zpracování tohoto tématu jsem se nicméně rozhodla použít některé údaje uvedené v této publikaci vzhledem k tomu, že byly převzaty z mně nedostupných zdrojů a neuváděla je žádná z výše zmíněných prací. Ze stejného důvodu jsem použila i některá data z práce Mary M. Schweitzerové *World War II and Female Labor Force Participation Rates* (The Journal of Economic History, Vol. XL, No.1, březen 1980, s. 89-95), která ve stručnosti shrnuje základní aspekty problému. Knihy B. J. Harrisové *Beyond her sphere. Women in the Professions in American History* (Greenwoodpress, Westport/London, 1978) se zabývá specifickou problematikou společenského postavení žen s vyšším vzděláním a pomohla mi dotvořit si obraz o dopadu válečného období na různé vrstvy americké společnosti.

1. Kořeny ženské otázky v USA

Druhá světová válka se stala předmětem zájmu amerických historiků zabývajících se ženskou otázkou díky rozsáhlým změnám a rozšířeným možnostem, které během krátké doby přinesla americkým ženám především v otázce ekonomické nezávislosti. Aby bylo možno posoudit rozsah a závažnost těchto změn, je dle mého názoru nutno se nejprve alespoň stručně zaměřit na období, které válce předcházelo, a nastínit historii a hlavní cíle ženského hnutí v USA.

1.1 Vývoj amerického hnutí za práva žen před druhou světovou válkou

Rok 1920 znamenal jeden z vrcholů hnutí za ženská práva v USA. V tomto roce byl ratifikován 19. dodatek k americké ústavě, který přiznal ženám právo volební. V té době již mělo ženské hnutí za sebou více než tři čtvrtě století existence. Omezení jeho hlavních cílů na získání volebního práva bylo však otázkou spíše posledních několika dekád. Organizované hnutí, za jehož počátek lze mimo jiné považovat sjezd v Seneca Falls v roce 1848, svolaný předními ženskými aktivistkami Lucretií Mottovou a Elizabeth Cady Stantonovou, si původně předsevzalo usilovat o zrovnoprávnění žen ve všech oblastech života. Hlavní pozornost reformátorek však nebyla věnována politickému životu. Ženy v té době čelily mnoha dalším omezením, například v oblasti majetkového práva, přístupu ke vzdělání apod. Všeobecné klima ve společnosti, jež vyznávala „kult domova a pravého ženství“, nebylo pro jakoukoliv seberealizaci ženy mimo okruh její rodiny příznivé.

Zatímco feministické hnutí ve svých počátcích zdůrazňovalo, že mezi ženami a muži není rozdílu, přelom století znamenal přehodnocení tohoto přístupu. Odlišnosti mezi muži a ženami měly naopak zakládat právo žen na speciální ochranu a specifický ženský pohled na svět mohl znamenat pro veřejný život přínos.

V procesu, kdy se původně radikální hnutí začalo přibližovat většinové společnosti, došlo i k postupnému zredukování původních cílů. Hnutí za práva žen na přelomu 19. a 20. století se začlenilo do myšlenkového proudu tzv. progresivismu, v jehož rámci byl získání volebního práva pro ženy prosazován jako jeden z prostředků demokratizace společnosti.

Podle jedné z čelných představitelk ženského hnutí přelomu století, Charlotte Perkins Gilmanové, však bylo získání volebního práva žen nepodstatné ve srovnání se skutečným cílem

„umožnit ženám opustit domácnost, pokud si to přejí“. Poznamenala, že ženy nedosáhnou rovnosti s muži, dokud na nich budou *ekonomicky závislé*.¹

První světová válka a následné přijetí 19. dodatku ústavy nepřinesly pokrok v cestě žen za zrovnoprávněním s muži v té míře, v jaké jej představitelky ženského hnutí očekávaly. Prezidentka Ženské odborové ligy (Women's Trade Union League) Margaret Dreier Robinsonová v roce 1917 prohlásila, že „po staletích znevýhodňování a diskriminace ženy konečně získávají v práci i v životě stejné pozice jako muži“². Reagovala tak na určité pozitivní změny, kterých se v několika předcházejících letech podařilo dosáhnout. Vžité představy o první světové válce jako katalyzátoru změn ve společenském postavení žen a následně dvacátých letech jako éře emancipace Američanek a zrodu „nové ženy“, která si zkrátila vlasy i sukni, neváhala kouřit ani pít alkohol na veřejnosti a byla ztělesněním tehdy hojně diskutované „revoluce mravů a způsobů“, však jistě neodpovídají zcela skutečnosti.

Jak dokazuje americký historik William H. Chafe, i po přiznání volebního práva ženám nedošlo k zásadnímu průniku žen do politické sféry. Přestože existovaly organizace jako například Liga voliček (League of Women Voters), která se snažila rozšířit informovanost žen v oblasti věcí veřejných, volební účast Američanek byla nízká – celá třicátá léta se pohybovala pod hranicí 50%³. Ženy se ve svém hlasování rozhodovaly především na základě svého společenského a ekonomického postavení, a též dle volby svého manžela.⁴ Případy žen, které kandidovaly a byly zvoleny do zákonodárných sborů či státních funkcí, byly spíše vzácné. Ženy jako političky začaly pronikat do vyšších politických sfér až po zvolení Franklina D. Roosevelta americkým prezidentem, nepochybně i díky tomu, že v první dámě Eleanor Rooseveltové získaly významnou spojenkyni.⁵

---

¹ CHAFE, William H. *The American Woman: Her Changing Social, Economic and Political Roles, 1920-70*, New York, Oxford University Press, 1972, s. 8.

Ch. P. Gilmanová byla autorkou ve své době zásadního díla věnujícího se této problematice - „Ženy a ekonomika“- které vyšlo roku 1898.

² CHAFE, s. 49.

³ HARTMANN, Susan. *The Home Front and Beyond: American Women in the 1940s*, Boston, Twayne Publishers, 1982, s. 143.

Nutno dodat, že celonárodní průzkum týkající se volební účasti proběhl až v roce 1948.

⁴ CHAFE, s. 30-33.

⁵ V administrativě F.D. Roosevelta například působila vůbec první členka kabinetu, ministryně práce Frances Perkinsová. E. Rooseveltová pomohla získat ženám větší vliv v rámci Demokratické strany.

1.2 Dopady velké hospodářské krize na společenské postavení Američanek

Dvě meziválečná desetiletí nepřinesla nijak zásadní pokrok ani co se týče ekonomické emancipace žen. Statisticky vzato zaznamenala největší posun v zaměstnanosti žen první dekáda 20. století. Naopak během meziválečného období zůstal podíl žen, které pracovaly za mzdu, téměř nezměněn. Podíl pracujících Američanek tak zůstal k roku 1940 téměř na úrovni roku 1910. Zaměstnaná žena se sice stala mnohem samozřejmější skutečností než dříve, existovaly však stále četné bariéry, jimž musely Američanky usilující o kariéru čelit.⁶

Příčiny neúspěchu lze mimo jiné spatřovat i v názorových neshodách a nejednotnosti uvnitř ženského hnutí, které se po roce 1920 rozštěpilo do mnoha frakcí a ztratilo tak svůj vliv. Oslabení ženského hnutí do jisté míry paradoxně předznamenalo právě dosažení volebního práva žen. Snaha o jeho získání doposud představovala silný jednotící prvek. Po přijetí 19. dodatku však došlo k tomu, že příslušnost k určité sociální vrstvě se v klíčových otázkách stala důležitější než zájmy žen jako celku.

Národní strana žen (National Women's Party) například usilovala o přijetí ústavního Dodatku o rovných právech (Equal Rights Amendment). Diskuse kolem tohoto návrhu ale rozpory v rámci ženského hnutí ještě více prohloubila. Tento dodatek, navržený právě Národní stranou žen v roce 1923, stanovoval, že „muži a ženy mají ve Spojených státech amerických a na všech místech, která podléhají jejich jurisdikci, rovná práva“. Není překvapivé, že tento návrh budil odpor především mezi zastánci tzv. ochranné legislativy (mezi něž patřila například Eleanor Rooseveltová), přijímané postupně od přelomu 19. a 20. století, jež zaručovala pracujícím ženám zvláštní podmínky, jako bylo stanovení maximální pracovní doby či naopak minimální mzdy.

Hospodářská krize ve třicátých letech a s ní související ekonomické a sociální problémy⁷ sice nezvrátily dlouhodobé trendy v zaměstnanosti žen,⁸ nicméně veřejné mínění, vládní úřady i soukromý sektor zaujaly vůči pracujícím Američankám takřka jednotný negativní postoj: přišla tak vlna odporu proti zaměstnávání žen, především těch vdaných. U nich se totiž předpokládalo, že pracují, aby si zajistily nadstandardní požitky, zatímco základní zabezpečení jim poskytuje

⁶ CHAFE, s. 48-56.

⁷ Na vrcholu krize, v zimě 1932-33, bylo bez práce cca 25% dospělých Američanů, tj. asi 12 milionů občanů USA.

⁸ Mezi lety 1930 a 1940 vzrostl jak podíl žen na pracovním trhu, tak i podíl všech žen, které pracovaly. Viz příloha č. 2.

jejich manžel. Byly tudíž nazývány „pin-money workers“⁹ a obviňovány z toho, že berou práci těm, kdo ji potřebují více, tj. živitelům rodin.¹⁰

Tyto předsudky dle mého soudu ilustruje i výrok předního průmyslníka Henryho Forda, jenž ve svém automobilovém kolosu Ford Motor Company zaměstnával minimum žen. Ford označoval práci žen mimo domov za nežádoucí, neboť ženy pracují pouze proto, „aby si mohly koupit módní oblečení“.¹¹ Tato představa byla ovšem silně zkreslená. Často to byla právě finanční tíseň, co ženy nutila vyhledávat zaměstnání zvláště v době ekonomické krize. Mezi pracujícími vdanými ženami převládaly zástupkyně nižších příjmových skupin z řad přistěhovalců či černošské menšiny. Nicméně veřejnost po celá léta přijímala filosofii, již reprezentovala právě například mzdová politika zmiňované Ford Motor Company – princip „family wage“ (tedy „rodinné mzdy“), podle níž si zaměstnanec vydělal tolik, že mohl uživit celou svou rodinu.¹²

Gallupův průzkum veřejného mínění v roce 1936 zjistil, že 82% všech dotazovaných (a 75% dotazovaných žen!) je přesvědčeno, že ženy, jejichž muži pracují, by neměly nastupovat do zaměstnání.¹³ Dokonce i ministryně práce Frances Perkinsová apelovala na ženy, které jsou zajištěny, aby svůj život namísto práci zasvětily raději mateřství a domovu.¹⁴ Jednotlivé státy přijímaly legislativu, která omezovala zaměstnávání vdaných žen, a stejný přístup uplatňoval i soukromý sektor. Většina vládních programů na podporu nezaměstnaných byla během hospodářské krize určena mužům. Dokonce i část 213 Ekonomického zákona z roku 1933 obsahovala doporučení, jak postupovat v případě snižování pracovních míst ve federálních úřadech. První mezi propuštěnými měli být ti, jejichž manželka nebo manžel je též federálním zaměstnancem.¹⁵ Přestože tato norma neobsahovala jednoznačnou diskriminační klauzuli, byly to právě především ženy, jež na jejím základě přicházely o práci. Ženským organizacím se však v roce 1937 podařilo dosáhnout zrušení tohoto kontroverzního ustanovení.

⁹ Lze volně přeložit jako „pracující pro kapesné“.

¹⁰ RUPP, Leila. *Mobilizing Women For War: German and American Propaganda, 1939-45*, Princeton, Princeton University Press, 1978, s. 61.

¹¹ citováno dle: MILKMAN, Ruth. *Gender at Work. The Dynamics of Job Segregation by Sex during World War II*. The University of Illinois Press, Urbana/Chicago, 1987, s. 19.

¹² Tuto mzdovou politiku uplatňoval Ford, jelikož díky vynálezu pásové výroby si mohl dovolit platit své zaměstnance relativně štedře – již v r. 1914 vyhlásil pravidlo „Five-Dollar Day“, tedy pět dolarů denně, jako stanovení minimální mzdy svých zaměstnanců. V reálu však takto vysokou mzdu pobírala menší část zaměstnanců firmy, neboť svobodní, rozvedení a ženy pobírali menší gáži.

MILKMAN, s. 12-27.

¹³ HARTMANN, s. 17.

¹⁴ CHAFE, s. 107.

¹⁵ HARTMANN, s. 17-18.

Ženy, které přece jen uspěly a měly možnost pracovat, se pak soustředily v profesích a oblastech tzv. ženské práce, kde vykonávaly povolání považovaná za příbuzná pracím v domácnosti. Tam tvořily většinu pracovních sil a nemusely čelit konkurenci mužů, zároveň ovšem ve srovnání s muži podstatně méně vydělávaly. Zatímco roční příjem průměrného Američana v roce 1940 činil 962 dolarů, Američanky vykazovaly příjmy téměř o polovinu nižší (568 dolarů), v případě černých Američanek se jednalo o částku ještě nižší (246 dolarů ročně).¹⁶ Pokud získaly ženy zaměstnání v odvětvích tradičně vnímaných jako mužská doména, vykonávaly tam práci hodnocenou jako lehčí a pro ženy vhodnou – taková práce byla zpravidla velmi monotónní, vyžadovala trpělivost a manuální zručnost. A tak ženy sice pracovaly například i v automobilovém průmyslu, velká většina z nich ale na pozicích jako čalounice, šičky či u výroby drobných součástek.

Ani oživení aktivity odborů na konci třicátých let nevedlo k úspěšnějšímu hájení zájmů žen v pracovní oblasti. Novým hráčem mezi odborovými organizacemi se ve třicátých letech stal Kongres odborových organizací v průmyslu (Congress of Industrial Organizations, CIO), který se na rozdíl od doposud dominující Americké federace práce (American Federation of Labor, AFL) zaměřil i na nekvalifikované pracovníky a ženy, jež AFL dle slov historičky Ruth Milkmanové považovala za „neorganizovatelné“¹⁷. Nicméně většina odborů působila hlavně v oblastech s malým zastoupením žen jako například hutnictví a automobilový průmysl a v roce 1940 tak ženy tvořily pouhých 9,4% členstva odborových organizací.¹⁸ Ovšem ani v průmyslových odvětvích s větším zastoupením žen, jako byl například elektroprůmysl, nezohledňovaly tyto organizace jednoznačně zájmy svých členek. Odbory sice již ve třicátých letech usilovaly o zavedení principu stejné mzdy za stejnou práci, motivace ale zřejmě spočívala především v přirozené snaze zabránit tomu, aby managementy firem nezačaly nahrazovat zaměstnance levnější pracovní silou žen. Jak ve své studii ovšem dokazuje Ruth Milkmanová, ve skutečnosti se toto ohrožení nakonec nepotvrdilo jako reálné – zaměstnavatelé i odbory respektovali ustálené a zažité normy týkající se „ženské“ a „mužské“ práce. Majitelé firem tak paradoxně činili v rozporu s předpokladem, že jediné kritérium, které zohledňují, je zisk, neboť jak bylo již nastíněno, ženy představovaly levnější alternativu v rámci pracovní síly.¹⁹ Je ovšem třeba podotknout, že ve svém důsledku nezaměstnanost ve třicátých letech postihla hůře mužskou část uchazečů o práci i vzhledem k tomu, že hospodářská krize decimovala ve větší míře ta odvětví,

¹⁶ Ibid.

¹⁷ MILKMAN, s. 34.

¹⁸ HARTMANN, s. 19.

¹⁹ MILKMAN, s. 1-11.

kde mezi zaměstnanci převažovali muži.²⁰ Ti ale nejevili zájem o místa v tradičně ženských odvětvích, čímž se tento rigidní systém stal nakonec pro ženy v době hospodářské krize alespoň v některých ohledech výhodným.

Z výše uvedeného vyplývá, že ani hospodářská krize ve třicátých letech nenabourala dlouhodobé pozitivní trendy v otázce ženské zaměstnanosti, přesto meziválečné období nepřineslo takový pokrok, jaký si po několika úspěších, jako byl zisk volebního práva, od následujících dekád představitelky ženských hnutí slibovaly. Volební právo praktickým způsobem neovlivnilo ani společenské postavení ani ekonomické možnosti většiny amerických žen a dopady velké hospodářské krize de facto umožnily zakonzervování určitých stereotypů a pravidel ve společnosti.

---

²⁰ MILKMAN, s.28.

2. Vládní propaganda a ideál americké ženy během druhé světové války

2.1 Vstup do války a mobilizace

Jak se změnila pozice žen v souvislosti s vypuknutím válečného konfliktu? V reakci na vývoj války v Evropě byly Spojené státy v letech 1940 a 1941 nuceny zvýšit své výdaje na obranu a následovalo oživení hospodářství. V důsledku toho začala vznikat řada nových pracovních míst a nezaměstnanost po mnoha letech hospodářské krize začala klesat. Z této situace ovšem těžili v počátku především muži. Při přechodu z mírové výroby na válečnou totiž zaměstnavatelé na většinu nově vzniklých míst, spadajících do kategorie „tradičně mužských prací“, ženy přijímat odmítali. Tato praxe byla navíc v souladu s převažujícím názorem veřejnosti, jež stále měla tendenci pohlížet na pracující ženy, zvláště pak na ty vdané, jako na negativní skutečnost připravující o obživu živitele rodin. V tomto duchu pak varoval před ukvapeným zaměstnáváním žen například úvodník listu *Seattle Times* v únoru 1942, který uvedl, že „muž může přijít o šanci nalézt si práci, pokud je dříve zaměstnána žena“.²¹ Rozpoložení veřejného mínění zachytila i zpráva Kanceláře pro záležitosti žen při Ministerstvu práce (Women's Bureau), která poznamenala, že veřejnost nebyla s to souhlasit s nasazením žen do válečné výroby po tu dobu, „dokud budou k dispozici muži“.²² Ženám bylo dokonce doporučováno, aby „lépe pečovaly o domácnost“ či se věnovaly „dobrovolným aktivitám“.²³

Dokonce ještě bezprostředně po japonském útoku na Pearl Harbor ukázal průzkum provedený v lednu roku 1942, do něhož bylo zahrnuto přes dvanáct tisíc továren, že jsou zaměstnavatelé ochotni přijmout ženy jen na necelou třetinu volných míst a v případě vedoucích a kvalifikovaných pozic jen na jednu pětinu.²⁴ Ani ministerstvo války nedoporučovalo povzbuzovat zaměstnavatele k tomu, aby najímali ženské pracovní síly dříve, než „budou využity všechny dostupné pracovní síly mužů“.²⁵ Při přechodu na válečnou výrobu navíc mnohé podniky propouštěly své zaměstnankyně a na nová místa najímaly v první řadě muže. Ostatně většina nově vznikajících míst byla klasifikována jako „mužská práce“. V některých odvětvích, jako byl například automobilový průmysl, uzavíraly odbory dohodu s managementem, že budou znovu

²¹ cit. dle: ANDERSON, Karen. *Wartime women: Sex roles, Family Relations, and the Status of Women During World War II*. Westport, CT, Greenwood Press, 1981, s. 24.

²² CHAFE, s. 136.

²³ KESSLER - HARRIS, Alice. *Out to work: a history of wage-earning women in the United States*. Oxford, Oxford University Press, 1982, s. 275.

²⁴ HARTMANN, s. 54.

zaměstnávání předváleční zaměstnanci na základě svého služebního stáří.²⁶ Tato opatření ve svém logickém důsledku zabraňovala Američankám v přístupu k této práci, a to dokonce i tam, kde před válkou pracovaly. Jak poznamenal v prosinci 1941 Victor Reuther, představitel odborové organizace United Automobile Workers, „nevím o žádném podniku [v automobilovém průmyslu], který by v současnosti zaměstnával ženy“.²⁷ Neochota přijímat ženy plynula také z předpokladu, že nejsou schopné zvládnout takto náročnou práci a že by bylo nutno nejen přeměnit způsob výroby, ale navíc i investovat do nových sociálních zařízení apod.²⁸ A tak například v Seattlu bylo roku 1941 celých 90% míst evidovaných tamním pracovním úřadem určeno mužům.²⁹

Mary Andersonová, jež vedla Women's Bureau,³⁰ požadovala, aby ženy získaly přístup do federálně dotovaných školících programů. Během let 1940 a 1941 obdržel totiž její úřad řadu stížností od žen, jež si stěžovaly na existenční potíže, do nichž je uvrhla nezaměstnanost. John Studebaker, stojící v čele ministerstva školství (Office of Education), do jehož kompetence školící programy spadaly, ovšem argumentoval právě neochotou zaměstnavatelů akceptovat ženské uchazečky o práci. Zaměstnavatelé navíc často odmítali zaměstnat i ty ženy, které již v minulosti podobnou práci vykonávaly.

Vznikal tak začarovaný kruh. Vládní úřady brzdily přijímání žen do školících programů pro válečnou výrobu s odůvodněním, že tento svůj postoj změní, až bude ze strany zaměstnavatelů poptávka po pracovnících. Ženy tak ztrácely možnost nabýt potřebnou kvalifikaci, bez níž v prostředí, kde stále ještě byly ve značné míře nuceny soutěžit s muži, těžko obstály. Například v Seattlu v roce 1941 přijímal ženy jediný kurz dotovaný z federálních financí, a to školení pro obor servírky.³¹

Při přechodu z mírové na válečnou výrobu přišla o své zaměstnání řada kvalifikovaných mužů. Prvotním zájmem zaměstnavatelů proto bylo přeškolení a opětovné zaměstnání těchto pracovníků.³² K 1. prosinci 1941 prošlo federálně dotovanými školícími programy zhruba 1,75 milionu lidí, z nichž ženy tvořily jen necelé jedno procento.³³ Kromě toho vydal Odbor práce při Úřadu pro válečnou výrobu (War Production Board's Labor Division) jasné stanovisko, že

---

²⁵ Ibid.

²⁶ MILKMAN, s. 67.

²⁷ Ibid., s. 69.

²⁸ CHAFE, s. 136.

²⁹ HARTMANN, s. 54.

³⁰ A to v letech 1920 až 1944.

³¹ ANDERSON, s. 25.

³² K tomu došlo například v Detroitu, kde na počátku roku 1942 docházelo k masivnímu zavírání továren a přeškolení tak byli přednostně propuštěni muži.

ženy nemají být do těchto programů přijímány tam, kde bylo mnoho nezaměstnaných mezi muži.³⁴

Se vstupem USA do války v prosinci 1941 ale musela začít vláda řešit prohlubující se nedostatek pracovních sil pro nyní tak klíčovou válečnou výrobu, neboť řady potenciálních pracovníků byly decimovány odvody do ozbrojených sil.³⁵ Rezervy, jež představovali muži nevhodní pro službu v ozbrojených silách, byly brzy vyčerpány.³⁶ Úřad pro statistiku práce (Bureau of Labor Statistics) na počátku roku 1942 odhadl, že na konci následujícího roku by mohlo americkému válečnému hospodářství chybět až šest milionů pracovníků.³⁷

Historička Leila Ruppová ovšem soudí, že administrativa prezidenta Roosevelta se na tento problém příliš nepřipravila a neměla vytvořenou koncepci pro mobilizaci pracovních sil v případě války. Až do dubna 1942, tedy čtyři měsíce po útoku na Pearl Harbor, kdy vznikla Válečná komise pro pracovní síly (War Manpower Commission, WMC), nebyl totiž zřízen samostatný úřad s kompetencemi koordinovat právě tuto oblast.³⁸

Na počátku roku 1942 vypracovalo několik vládních úřadů studie, z nichž vyplynulo, že rezervy pracovních sil, na něž je třeba se obrátit, lze nalézt především mezi americkými ženami. Americký Úřad pro sčítání obyvatel (Census Bureau) ve své analýze označil za ideální pracovní sílu vdané ženy, které nebyly vázány péčí o děti mladší deseti let.³⁹ Studie federálního Úřadu práce (U.S. Employment Service) dokonce poukazovala na to, že na 80% pracovních míst ve válečné výrobě by mohly být přijaty ženy po relativně krátkém zaškolení.⁴⁰

Během první poloviny roku 1942 byli tedy průmyslníci i vláda pod tlakem situace nuceni přehodnotit svůj přístup a zásadním způsobem změnit svou politiku vůči pracujícím ženám. V dubnu 1942 se podíl žen účastnících se federálně dotovaných zaškolovacích programů vyšplhal na 13% a počet míst, na něž je byli zaměstnavatelé ochotni přijmout, vzrostl během prvních sedmi měsíců roku 1942 z 29% na 55%.⁴¹ WMC vydávala pokyny a směrnice, které měly pomoci co nejrychleji odbourat diskriminaci žen v práci i ve školících programech. Přesto v období od září 1942 do září 1943 počet pracujících Američanů nepřekračoval úroveň roku

---

³³ CHAFE, s. 136.

³⁴ HONEY, Maureen. *Creating Rosie the Riveter*, The University of Massachusetts Press, Amherst, 1984, s. 26.

³⁵ Branná povinnost se vztahovala na muže od osmnácti do pětácti let; Během války sloužilo v ozbrojených silách celkem přes patnáct milionů mužů i žen.

³⁶ Zaměstnavatelé začali přijímat mj. i zdravotně postižené, neboť ti byli samozřejmě vyloučeni ze služby v armádě. V roce 1943 tak ve válečné výrobě pracovalo cca. 200.000 handicapovaných (v porovnání s cca. 27.000 v roce 1940).

³⁷ COLMAN, Penny. *Rosie the Riveter*, New York, Crown Publishers, 1995, s. 46.

³⁸ RUPP, s. 87.

³⁹ HONEY, s. 26.

⁴⁰ CHAFE, s. 137.

1940. Vláda reagovala mimo jiné i snížením věkového limitu žen pro možný nástup do zaměstnání z 18 na 16 let.⁴²

Od počátku byly však veškeré úvahy týkající se nábory potřebných pracovníků mezi ženami jak na straně vlády, tak zaměstnavatelů a dokonce i odborů poznamenány předpokladem, že se jedná jen o dočasnou záležitost, která pomine s koncem války. Zpráva Odboru práce při Úřadu pro válečnou výrobu (War Production Board's Labor Division) tak konstatovala, že „ženy budou bezpochyby muset na konci války opustit svá místa, aby je uvolnily mužům navracejícím se ze služby v ozbrojených silách“.⁴³ Podle těchto koncepcí by pak bylo optimální zaměřit se na nábor „většího počtu žen, které se za normálních okolností nepovažují za součást pracovních sil v průmyslu“.⁴⁴ Zájmy žen se snažilo hájit Women's Bureau, které konstatovalo, že „vláda ani průmysl se nesmí domnívat, že může přistupovat k ženám pouze jako k rezervě v době války, stejně jako by neměly být ty ženy, jež projeví zájem na svých místech po válce zůstat, obviňovány z toho, že berou práci mužům“.⁴⁵ Women's Bureau ovšem nemělo, stejně jako další orgány reprezentující zájmy žen, příliš možností tuto vládní politiku ovlivnit.

V létě roku 1942 se rozhořela debata, jakým způsobem má nábor potřebných pracovních sil proběhnout. Objevili se zastánci povinné registrace a povolávání civilistů do práce v případě potřeby. Takovým způsobem řešila tento problém například Velká Británie. I americká veřejnost toto řešení podporovala. Podle výsledků Gallupova průzkumu veřejného mínění 68% dotazovaných odpovědělo kladně na otázku, zda by schvalovali povolávání svobodných žen mezi jednadvaceti a pětácti lety na školení pro válečnou produkci.⁴⁶ Přestože prezident Roosevelt v květnu 1942 registraci označil za zbytečnou, projednával Kongres v roce 1943 návrh zákona, který počítal s registrací všech mužů mezi osmnácti a pětadesáti lety a všech žen mezi osmnácti a padesáti lety. Tento zákon však nebyl nikdy přijat, přestože se o něm až do konce války opakovaně debatovalo a v případě nouze by zřejmě k jeho přijetí nakonec došlo.⁴⁷

WMC se tedy zaměřila především na zefektivnění nábory dobrovolníků. V polovině roku 1942 zahájila lokální kampaně, kterými se snažila získat posily do válečného průmyslu

---

⁴¹ Ibid.

⁴² KESSLER – HARRIS, s. 275.

⁴³ HONEY, s. 26.

⁴⁴ KOSSOUDJI, Sherrie A., DRESSER, Laura J. *Working Class Rosies: Women Industrial Workers during World War II*. The Journal of Economic History, Vol. 52, No.2, červen 1992, s. 431-446, zde s. 432.

⁴⁵ HONEY, s. 27.

⁴⁶ COLMAN, s. 55.

prostřednictvím vyplňování dotazníků. Jejich výsledky se ale ukázaly být nedostačující.⁴⁸ WMC se tedy rozhodla pro cestu celonárodní masivní mediální kampaně. S blížícím se koncem roku 1942 již bylo patrné, že nedostatek pracovních sil začíná zpomalovat tempo válečné výroby a dle slov Mary Andersonové se ženy z pohledu průmyslníků staly „takřka přes noc klíčovým zdrojem pracovních sil“.⁴⁹

2.2 Národní hrdinka „Rosie“

Jak vláda pojala propagandu zacílenou na nábor žen do válečných odvětví? Vládní kampaně, které probíhaly v průběhu let 1942 až 1944, měla na starosti WMC ve spolupráci s Úřadem pro válečné informace (Office of War Information, OWI). OWI v čele s novinářem Elmerem H. Davisem vznikl v červnu roku 1942 s cílem vysvětlovat vládní politiku a předávat informace veřejnosti. L. Ruppová poznamenává, že se vládní úředníci zdaleka snažili vyhýbat termínu „propaganda“. Důvodů bylo hned několik. „Propaganda“ byla spojována především s praktikami totalitních režimů.⁵⁰ USA navíc s válečnou propagandou měly zkušenost v průběhu první světové války, kdy působil Výbor pro veřejné informace v čele s novinářem Georgem Creelem – tento výbor se stal symbolem „válečného štváčství“. (Mottem činnosti této komise bylo totiž heslo „vyjádřit se, nikoli zakazovat“, tedy propaganda namísto cenzury.)

V rámci OWI působily kanceláře, zaměřené na konkrétní druh sdělovacích prostředků. Ty pak instruovaly média, jak zpracovávat veškerá témata související s válkou, přičemž existovaly odbory zaměřené na jednotlivé druhy médií. Například časopisecký odbor v čele s Dorothy Ducasovou, novinářkou a blízkou přítelkyní první dámy Eleanor Rooseveltové, vydával instruktážní dvouměsíčník, který byl distribuován několika stovkám časopisů, jejichž počet čtenářů se dohromady blížil 140 milionům.⁵¹ Tato periodika se do vládní kampaně ochotně zapojila a pomohla tak měnit všeobecně akceptovatelnou tvář americké ženy. Jejich význam v tomto směru byl nesporný, neboť časopisy byly médii, jež působilo především na ženskou část populace. Svým dílem k válečné propagandě přispěla i hollywoodská produkce a oblíbené rozhlasové „mýdlové opery“.

⁴⁷ Výkonný ředitel WMC Arthur J. Altmeyer ostatně konstatoval, že v případě, že by fungovaly „zákonné kontrolní mechanismy“ a jednalo by se o „boj o přežití“, nebylo by možno pominout „maximální možné využití mužské i ženské pracovní síly“. (cit. dle RUPP, s. 90).

⁴⁸ Například v Baltimoru bylo rozdáno přes 250.000 dotazníků, ale do práce na jejich základě nastoupilo jen 255 žen a pouhých 32 žen bylo přijato do školících programů.

⁴⁹ cit. dle: CHAFE, s. 137.

⁵⁰ RUPP, L., s. 90-93.

⁵¹ HONEY, s. 38.

Důležitým partnerem v tomto snažení se stala i Válečná rada pro reklamu (War Advertising Council). Reklamní průmysl měl enormní zájem zapojit se do těchto kampaní, jelikož při přechodu na válečnou výrobu došlo k markantnímu úbytku spotřebního zboží, z jehož propagace žil. Válečná rada pro reklamu úzce spolupracovala s OWI, jehož oddělení zabývající se kampaněmi vydávalo měsíčník *War Guide for Advertisers*. Ten měl sloužit ke koordinaci vládní politiky a postupu inzerentů. Úzké vztahy mezi inzerenty, médii a vládními úřady umožnily praxi, při níž si podnikatelé, kteří obdrželi vládní zakázky, mohli odečítat výdaje za reklamu ze základu daně.⁵² V reklamě tak byla válečná tematika hojně zastoupena, a to v podobě respektující představy vlády. Například reklama kosmetické společnosti DuBarry upozorňovala ženy, že již jediná z nich „může pomoci uspišit vítězství ve válce“.⁵³

Kampaně měly několik cílů – kromě povzbuzení Američanek k nástupu na uvolněná místa bylo třeba pro tuto myšlenku získat i veřejné mínění a zaměstnavatele. Přetrvávající odpor zaměstnavatelů vůči přijímání žen do práce měl překonat materiál vydaný ministerstvem války, který mj. poukazoval na to, že „v některých ohledech jsou ženy lepšími zaměstnanci než muži“, neboť jejich „přání pomoci vyhrát válku ... jim dodává entuziasmus, jenž zcela vyváží jejich nezkušenost“.⁵⁴ Ve vládních podkladech pro náborové kampaně se objevil dokonce názor, že „ženy vydrží mnoho a ve skutečnosti jsou tradičními pracovními silami. Jen v několika posledních letech ... bylo ženám dovoleno zvyknout si na výjimečně pohodlný způsob života“. Tyto materiály dále navrhovaly řadu způsobů, jakými oslovit ženy a učinit práci pro vlast pro ně co nejprestižnější. (Například představitelé místní správy byli vybízeni k tomu, aby na radnicích nechali slavnostně zapisovat jména žen, pracujících na potřebných místech.)

Přestože se antidiskriminační politiku deklarovanou vládou – jak bude dokázáno v dalších kapitolách – ne vždy dařilo reálně prosazovat, podařilo se zvýšeným důrazem na důležitost amerických žen pro úspěch země ve válce přece jen změnit postoj veřejného mínění k práci žen. Ilustruje to průzkum veřejného mínění, provedený Gallupovým ústavem v roce 1942, v němž 60% dotazovaných vyslovilo souhlas s účastí vdaných žen ve válečné výrobě, pouhých 13% nesouhlasilo a 71% dotazovaných dokonce soudilo, že by se do válečného průmyslu mělo zapojit ještě více vdaných Američanek.⁵⁵

Náborové kampaně si kladly za cíl oslovit vlastenecké cítění Američanek a často navíc lákaly na zajímavé výdělků ve válečné výrobě. Ideál americké ženy z meziválečného období

⁵² HONEY, s. 33.

⁵³ cit. dle: HONEY, s. 156.

⁵⁴ COLMAN, s. 73.

⁵⁵ CHAFE, s. 148.

musel ovšem projít zásadní změnou. Zatímco předválečná Američanka měla být především manželkou a matkou, s celonárodním ohrožením v době války musela k těmto svým povinnostem přidat též práci mimo domov. Historička Maureen Honeyová však poukazuje na to, že tento posun se nedělal ve prospěch feministických představ o seberealizaci; individualistické motivy byly potlačeny a dominoval motiv práce pro vlast. Článek publikovaný v časopisu *Ladies' Home Journal* v tomto duchu vyzýval ženy v domácnosti, aby „v příštích měsících zachovaly chladnou hlavu a obuly se do práce“, protože pokud by tak neučinily, „muži na vzdálených bojištích by zahynuli kvůli nedostatku munice“.⁵⁶

Na válečný průmysl byl v těchto kampaních kladen hlavní důraz, což vedlo ke vzniku fenoménu „nýtařky Rosie“ (Rosie the Riveter). Portrét fiktivní národní hrdinky Rosie, svalnaté dívky v montérkách, vyšel na titulní straně časopisu *Saturday Evening Post* 29. května 1943 a jeho autorem byl Norman Rockwell.⁵⁷ Rosie se během války stala symbolem vlastenecké mobilizace amerických žen, a to přesto, že – jak podotýká L. Ruppová – většina pracujících amerických žen nepracovala v těžkém průmyslu a polovina žen nepracovala vůbec či se věnovala pouze dobrovolnickým aktivitám. Model někdejší ženy v domácnosti, která v zájmu vlasti začala pracovat ve válečné výrobě, se přesto stal pro válečnou dobu charakteristický. Ženy byly zaměstnávány v průmyslu sice již od počátku industrializace, ale až do druhé světové války nebyla pracující Američanka opěvovaným ideálem, zvláště ne pak v souvislosti s pronikáním do tradičně mužské sféry.⁵⁸ Jak poznamenává R. Milkmanová, s profesemi, jež byly před válkou považovány za výhradně mužskou doménu, se najednou pojila i ženskost a půvab, byť v pozadí stále figurovala dočasnost této změny.⁵⁹

Kampaně apelovaly na vlastenecké cítění žen a na solidaritu s muži bojujícími v armádě. V březnu 1943 proběhla kampaň s podtitulem „Čím více žen bude pracovat, tím dříve skončí válka“. Poukazovala mimo jiné na to, že „stroj, který leží ladem, může stát život jednoho vojáka“.⁶⁰ Jeden z plakátů, vyzývající k přihlášení se do válečné práce, zobrazoval zasněnou ženu tisknoucí na hrudi dopis s komentářem: „Touha jej domů dříve nevrátí... Sežeňte si zaměstnání!“⁶¹

⁵⁶ RUPP, s. 157.

⁵⁷ Viz příloha č. 1.

„Nýtařka Rosie“ byla původně hrdinkou stejnojmenné písně.

⁵⁸ RUPP, s. 137-138.

⁵⁹ MILKMAN, s. 50.

⁶⁰ RUPP, s. 96.

⁶¹ Ibid., s. 158.

Vládní úřady vyrukovaly s patriotismem i v případě, kdy nastal nedostatek v profesích, které vlastně bezprostředně s válečným úsilím nesouvisely. Většina z nich byla špatně placená a málo prestižní, a proto z nich mnohé ženy odcházely za lépe honorovanou prací do válečného průmyslu. V důsledku tohoto trendu vznikl nedostatek pracovních sil například v pohostinství, v nemocnicích, veřejných prádelnách a dalších službách. V Detroitu, jednom z hlavních center válečné produkce, byla během roku 1943 nucena téměř třetina restaurátérů zavřít své podniky kvůli nedostatku servírek.⁶² Kampaň probíhající na podzim 1943 proto zdůrazňovala, že i tyto profese jsou pro chod společnosti ve válce důležité.

Přestože mnoho Američanek reagovalo na výzvy k zapojení se do práce, ohlásil v červenci 1942 Úřad pro válečnou výrobu (War Production Board, WPB), že během následujícího roku bude třeba získat posilu dalšího milionu žen. Vzhledem k tomu, že většina svobodných žen již pracovala, zaměřily se kampaně od roku 1943 v první řadě na vdané ženy v domácnosti – šéf WMC Paul McNutt prohlásil, že „přivést tyto ženy do průmyslu... je obrovskou výzvou“.⁶³ Tyto potenciální pracovnice měl například oslovit plakát, na němž byla vyobrazena žena v pracovním, stojící společně se svým manželem před americkou vlajkou s komentářem: „Jsem hrdá..., neboť můj muž chce, abych svým dílem přispěla.“⁶⁴

Problematickou však i nadále zůstávala otázka, jak se postavit k zaměstnávání žen s malými dětmi. Tento problém, kterým se budeme zabývat v následujících kapitolách, vzbuzoval celonárodní kontroverzi. Oficiální vládní politika reprezentovaná WMC sice hovořila o tom, že by zaměstnavatelé „neměli stanovovat omezení pro zaměstnávání matek malých dětí, neboť... takové rozhodnutí by mělo být individuálním rozhodnutím každé ženy na základě jejích specifických rodinných předpokladů...“,⁶⁵ nicméně WMC zároveň rozhodla, že by tyto ženy neměly být cílem propagandy vybízející k nástupu do práce vzhledem k jejich primární odpovědnosti vůči dětem.

Propaganda zacílená na nábor žen do práce tedy apelovala na patriotismus, aniž by se ovšem snažila narušit tradiční představy o ženské úloze ve společnosti. OWI jako nejlepší způsob, jak přesvědčit ženy o jejich schopnostech zvládnout práci ve válečné výrobě, navrhoval přirovnat jim ovládání strojů v továrnách například k obsluze vysavače.⁶⁶ V rámci náborové kampaně dokonce vyšla brožura s názvem „*What Job is Mine on the Victory Line?*“⁶⁷, která

⁶² ANDERSON, s. 34.

⁶³ COLMAN, s. 65.

⁶⁴ Ibid., s. 74.

⁶⁵ cit. dle: COLMAN, s. 48.

⁶⁶ RUPP, s. 152.

⁶⁷ Lze přeložit jako „Která práce je ta má na cestě k vítězství?“.

ženám přibližovala náplň asi třiceti různých povolání v průmyslu přiřazováním ekvivalentních činností z oblasti domácích prací.⁶⁸ Svalnatá „Rosie“ Normana Rockwella byla spíše výjimkou. V rámci propagačních filmů či fotografií se jinak objevovaly pouze ženy náležitě upravené, zpodobňující tehdejší ideál ženy. Ilustrativně pak může posloužit příhoda, kdy redakce časopisu *Woman's Home Companion* odvezla čtyři ženy zaměstnané ve válečném průmyslu do Hollywoodu, kde je perfektně oblečené a nalíčené vyfotografovala, aby dokázala, že i ženy v takovémto zaměstnání mohou vypadat krásně.⁶⁹ I toto lze dle mého soudu považovat za jeden z dokladů toho, že ani v extrémní situaci, v jaké se země během války ocitla, neměly být narušeny představy o rozdělení rolí ve společnosti.

Na základě prostudovaných materiálů jsem dospěla k názoru, že vládní propaganda vryla do širšího povědomí v souvislosti s druhou světovou válkou obraz pracující Američanky, většinou mladé bělošky ze střední vrstvy, jejíž motivací pro nástup do práce bylo především vlastenectví a která ani v práci ve válečném průmyslu neztrácela svou ženskost. Její úloha ve veřejném životě však měla být pouhým rozšířením tradičních ženských aktivit mimo domácnost. Nový obraz americké ženy, prezentovaný válečnou propagandou, byl pro veřejnost přijatelný i díky tomu, že byla zdůrazněna dočasnost a mimořádnost okolností, za nichž ženy převzaly povinnosti a práce, tradičně vnímané jako mužskou doménu. V této souvislosti během války hojně užívaný termín „for the duration“, tedy „po dobu trvání války“ v sobě obsahoval předzvěst návratu ke starým hodnotám po skončení válečného konfliktu. Takto tedy nemohlo v rámci veřejného mínění dojít k zásadnějšímu posunu ve vnímání otázky postavení žen ve společnosti.

---

⁶⁸ KOSSSOUDJI, DRESSER, s. 432.

⁶⁹ RUPP, s. 147.

3. Američanky a jejich nové možnosti na domácí frontě

3.1 Vznik nových příležitostí

Jak reagovaly na nové příležitosti a vlastenecké apely ženy? Ať je k nástupu do práce vedly jakékoliv pohnutky a jejich motivací bylo vlastenectví, či „pouhá“ snaha využít příznivé společenské situace k materiálnímu zabezpečení sebe a své rodiny, je nesporné, že válečné období přineslo bezprecedentní nárůst počtu žen v placeném zaměstnání. Vládní představitelé sice po celý čas války hodnotili odezvu vládních náborových kampaní jako nedostatečnou a v tisku se dokonce objevovaly články, které hodnotily ženy jako „ulejváky“⁷⁰, neochotné vzdát se osobního pohodlí ve prospěch válkou ohrožené vlasti. Tyto výtky se však nejevily jako zcela opodstatněné. Spojeným státům se totiž podařilo bez přikročení k odvodům civilistů do klíčových odvětví mobilizovat pracovní sílu, která postačila k uspokojivému chodu hospodářství, byť některé oblasti byly nedostatkem pracovních sil dlouhodobě sužovány. To dokládají následující údaje: během první půlky čtyřicátých let přibýlo více než třináct milionů pracujících Američanů, z toho zhruba šest a půl milionu žen. To představovalo téměř polovinu všech zaměstnaných žen v roce 1940. Zatímco v roce 1940 pracovalo 11 970 000 žen (a 2 190 000 žen bylo evidováno jako nezaměstnaných), v roce 1945 se nacházelo v placeném zaměstnání již 18 610 000 žen (a zhruba 420 tisíc žen na trhu práce bylo nezaměstnaných).⁷¹ V roce 1940 pracovalo 27% všech dospělých Američanek, na vrcholu války v roce 1944 již chodilo do zaměstnání 37% všech dospělých žen, přičemž dokonce polovina všech Američanek starších čtrnácti let byla zaměstnána alespoň po určitou dobu v průběhu válečných let.⁷²

Důležitým momentem se stalo rozšíření sfér, do nichž ženy v první polovině čtyřicátých let pronikly. Poprvé v historii Spojených států došlo k narušení víceméně neprostupného dvojího pracovního trhu, v němž takřka veškeré profese měly dosud nálepku „mužské“ nebo „ženské“ práce, což de facto představovalo synonyma pro „těžkou“ a „lehkou“ práci. Toto rozdělení se ustálilo během nástupu průmyslové revoluce a rozvoje jednotlivých odvětví – tyto stereotypy pak ovládaly trvale celou společnost. S takovým rozdělením souvisela též výše mezd a v neposlední řadě také společenská prestiž. Průzkum týkající se příjmů žen a mužů, provedený federálním

⁷⁰ HARTMANN, s. 56.

⁷¹ Ibid., s. 1-12.

⁷² Ibid., s. 77; Viz příloha č. 2.

ministerstvem práce na jaře roku 1940 ve dvaadvaceti amerických podnicích, odhalil, že ve všech zmapovaných továrnách byly mzdy zaměstnankyň nižší než příjmy jejich kolegů. V polovině z nich pak dokonce průměrný výdělek žen nedosahoval ani výše nejnižších platů mužů.⁷³

Finanční ohodnocení bylo nepochybně jedním z hlavních lákadel, které přimělo ženy ucházet se v době válečné hospodářské konjunktury především o zaměstnání v průmyslu souvisejícím s válečnou výrobou. Vstupem do pracovní domény mužů si citelně finančně polepšily. Jako příklad může posloužit fakt, že zatímco servírka zaměstnaná v alabamském průmyslovém centru Mobile si v roce 1944 vydělala průměrně 13,95 dolaru týdně, žena, která nastoupila v témž městě do práce ve strojní dílně či továrně na výrobu letadel, si odnesla týdenní výdělek ve výši 36, resp. 39 dolarů.⁷⁴ Obecně platilo, že příjmy dělníků ve válečné výrobě byly v průměru o 40% vyšší, než u dělníků ve spotřebních odvětvích průmyslu. Rozdíly mezi příjmy v těchto kategoriích pak byly markantní zejména na jihu Spojených států. Došlo tak k tomu, že se ve městech nejvíce ovlivněných válečnou výrobou počet obyvatel během první půlky čtyřicátých let zdvojnásobil a například v Detroitu pracovalo v průmyslu na konci války pětkrát více žen než před ní.

Women's Bureau hned na počátku krize vyvolané nedostatkem pracovních sil usilovalo o zřízení vyhovujících pracovních podmínek i příznivého pracovního zázemí pro ženy, které se rozhodnou nastoupit do válečné výroby. Důraz byl kladen i na bezpečnostní opatření, což lze dle mého soudu též nepochybně přičíst k momentům, které učinily tato zaměstnání pro ženy relativně atraktivními. A tak zatímco na počátku války pracovalo v těžkém průmyslu, dosavadní doméně mužů, zhruba 340 tisíc žen, na konci války již jejich počet překročil dva miliony. V mnohých městech pak v roce 1944 pracovalo v průmyslu více žen než v roce 1940 ve všech odvětvích dohromady.⁷⁵ Jak v srpnu 1943 poznamenal časopis *Newsweek*, „ženy pracují v loděnicích, na pilách, v ocelárnách a ve slévárnách. Pracují jako svářečky, elektrikářky, mechaničky..., řídí tramvaje, autobusy, jeřáby i traktory... Fyzičky a chemičky pracují ve velkých průmyslových laboratořích.“⁷⁶

Byť je toto jen malá část výčtu všech profesí, do nichž se ženy v nebyvalé míře zapojily, pozornost veřejnosti se i vzhledem k zaměření vládní propagandy upínala především právě k ženám, které nastoupily do tradičně mužských odvětví v průmyslu. Tam byl nárůst ženského

⁷³ SCHWEITZER, Mary M. *World War II and Female Labor Force Participation Rates*. The Journal of Economic History, Vol. XL, No.1, březen 1980, s. 89-95, zde s. 90.

⁷⁴ Ibid., s. 90.

⁷⁵ CHAFE, s. 139.

⁷⁶ COLMAN, s. 17-18.

elementu skutečně nejmarkantnější – jak vzhledem k povaze práce, jež byla dosud považována za příliš obtížnou a nevhodnou pro ženy, tak i vzhledem k tomu, že se počet žen v hlavních odvětvích, tj. ve zbrojní, letecké a loděřské výrobě, kovoprůmyslu, v chemickém a gumárenském průmyslu, zvýšil během války o neuvěřitelných 460%.⁷⁷ Počet žen pracujících ve veškerých průmyslových oborech se pak během války zdvojnásobil.

Přestože se tato práce zaměřuje na působení Američanek ve válečných odvětvích průmyslu, dovolím si alespoň ve stručnosti nastínit i možnosti, které ženám přinesla válka v dalších oblastech činnosti. Méně viditelným, nicméně neopomenutelným, se stal fakt, že podstatná část pracujících Američanek našla uplatnění i v administrativních pracích, k čemuž přispěl i nebyvalý nárůst byrokracie na všech úrovních. Jen na federální úrovni vzniklo kolem jednoho milionu nových pracovních míst tohoto druhu. Pro mnohé ženy, a zvláště pak ty ze středostavovských poměrů, byl status „bílých límečků“ přijatelnější než práce v továrnách, kterou mnohé z nich považovaly za málo prestižní, namáhavou a špinavou. Žen zaměstnaných v úřednických profesích tak i vlivem zmíněné expanze státní byrokracie mezi lety 1940 a 1945 přibýlo o více než dva miliony. To představovalo nárůst o 85%, v úřednických profesích pracovala již každá čtvrtá Američanka.⁷⁸

Válka ovšem odvedla muže z mnoha dalších oblastí činnosti. Z těchto důvodů bylo nutno také nahradit například chybějící taxikáře, řidiče autobusů nebo sanitek, hudebníky v symfonických orchestrech i piloty, vědce nebo vysokoškolské pedagogy. Američanky pronikly v nebyvalé míře i do sportu. Během války začala působit Ženská softballová liga, kde působilo 34 týmů. Nelze opominout ani dobrovolnické aktivity, které ovšem byly tradičně společností vnímány jako rozšíření přirozené role ženy coby manželky a matky mimo sféru rodiny. Například pro Červený kříž pracovalo během války kolem tří milionů žen.⁷⁹ Ženy se též zapojovaly do prodeje válečných obligací nebo do získávání informací pro OWI.

Co ovšem nelze ze zmiňovaných statistických údajů na první pohled vyčíst, je skutečnost, že nová, lépe placená místa v průmyslu lákala nejen ženy, které dosud nepracovaly, ale také ty, jež před válkou vykonávaly méně atraktivní a hůře hodnocené profese. Lze říci, že válečná krize napomohla větší mobilitě pracujících Američanek v rámci pracovního trhu, byť i toto – jak vyplývá z analýzy v následujících kapitolách – mělo své limity. K nejhůře placeným pracím patřily služby v domácnostech, což byla jediná oblast, která během pěti let válečného konfliktu zaznamenala významný úbytek počtu zaměstnaných žen. Zatímco v roce 1940 byla každá pátá

⁷⁷ CHAFE, s. 140.

⁷⁸ HARTMANN, s. 88.

Američanka zaměstnána jako služebná v domácnosti, v roce 1944 to již byla pouze každá desátá.⁸⁰

Otázka příležitostí kvalifikovaných žen či přímo těch s vysokoškolským vzděláním představuje zvláštní kapitolu. Ženám, které se chtěly uplatnit ve kvalifikovaných profesích⁸¹ ve zdravotnictví, školství, ve vědecké sféře, v médiích apod. se také otevřely nové příležitosti – byť, statisticky vzato, žen pracujících v těchto oborech ve vztahu k ostatním profesím ubylo.⁸² To souviselo především s tím, že největší část žen s odborným vzděláním tvořily ošetřovatelky a učitelky,⁸³ tedy profese veskrze špatně placené, časově náročné, a navíc omezované mnoha opatřeními, která například zamezovala zaměstnávání vdaných žen v těchto oborech.⁸⁴ Mnohé z těchto žen daly přednost lépe placené práci ve válečném průmyslu, což ve svém důsledku vedlo k trvalému nedostatku jak pedagogů, tak zdravotnického personálu. Tomu se nedařilo zabránit ani pomocí odbourání zmiňovaných omezení.

Pro malou část žen s vysokoškolským vzděláním především technického a exaktního směru se otevřely možnosti, které by se pravděpodobně, nebýt válečné krize, nenaskytly. Již v září 1942 tak mohlo nastoupit do závodu Boeingu v Seattlu pět inženýrek.⁸⁵ Ženy s patričním vzděláním mohly poprvé v historii nastoupit jako chemičky u velkých firem, například Montsanto, DuPont či Standard Oil.⁸⁶ Také vláda v nebyvalé míře zaměstnala právničky, na Wall Street se uplatnily statističky a analytičky. V době války byla přijata první studentka na Rensselaer Polytechnic Institute a po sto letech od svého založení konečně otevřela své brány medičkám i lékařská fakulta Harvardovy univerzity.⁸⁷

---

⁷⁹ COLMAN, s. 19.

⁸⁰ HARTMANN, s. 86.

⁸¹ Angličtina používá pro tento okruh profesí souhrnné označení *professions*; zahrnují se sem povolání, k jejichž výkonu je třeba určitého odborného vzdělání, tj. například medicína, právo, přírodní vědy, technické obory, ale též učitelství, ošetřovatelství apod.

⁸² A to ze 13 na 9%; HARTMANN, s. 86.

⁸³ Pětina žen s odborným vzděláním pracovala jako ošetřovatelky, polovina pak v základním a středním školství.

⁸⁴ Průměrný výdělek učitelky se v roce 1940 rovnal 1.500 dolarům.

(HARTMANN, s. 102).

⁸⁵ ANDERSON, s. 35.

⁸⁶ HARRIS, B. J. *Beyond her Sphere. Women in the Professions in American History*. Greenwoodpress, Westport/London, 1978, s. 144.

⁸⁷ *Ibid.*, s. 145.

3.2 Kdo byly skutečné „Rosie“?

V zájmu chodu válečného hospodářství bylo nutno alespoň dočasně odsunout na vedlejší kolej předsudky, ztěžující přístup k práci určitým skupinám žen, ať už je handicapoval věk, rodinný stav či barva pleti. Tyto předsudky sice byly hluboko zakořeněné a ani několik let válečného konfliktu nevedlo k jejich zásadnímu odbourání, ale i přesto se obraz průměrné pracující Američanky během války změnil.

V meziválečné době byla většina pracujících žen svobodná a mladší třiceti pěti let. V roce 1940 bylo přes 90% Američanek vdaných, z nich však pracovalo pouze 15%.⁸⁸ Dokonce ještě v roce 1941 stanovovala řada firem limity pro zaměstnávání žen nad pětatřicet nebo čtyřicet let. Existovala četná omezení pro zaměstnávání vdaných žen, a to i v jejich tradičních oblastech působnosti, jako bylo například školství. Některé firmy a podniky nezaměstnávaly ženy vůbec.

Během čtyř let od vstupu USA do válečného konfliktu však poprvé v historii země převážily mezi ženami s placeným zaměstnáním ženy vdané a na konci války už pracovala každá čtvrtá manželka. Od roku 1943 se ostatně náborové kampaně orientovaly především právě na ně. Časopis *Fortune* tehdy nově vzniklou situaci na pracovním trhu okomentoval: „Již nejsou žádné svobodné ženy, které by bylo možné zaměstnat“.⁸⁹ Až tři čtvrtiny všech nově zaměstnaných žen během války byly vdané.⁹⁰ Ženy starší třiceti pěti let dokonce představovaly téměř 60% Američanek, které během války nastoupily do práce.⁹¹ Zaměstnavatelé sice i nadále upřednostňovali mladší žadatelky o práci, průměrný věk žen v zaměstnání ale i tak vzrostl z necelých dvaatřiceti let ve třicátých letech na více než pětatřicet let v polovině čtyřicátých let.

Nárůst zaměstnanosti byl zaznamenán i u žen s malými dětmi do deseti let věku – ty představovaly půl milionu ze všech nově pracujících Američanek.⁹² Těžkosti spojené se skloubením péče o děti a práce mimo domácnost společně s nevolí, s níž veřejné mínění přijímalo zaměstnávání matek malých dětí, ovšem možnosti těchto žen limitovaly .

⁸⁸ HARTMANN, s. 21.

⁸⁹ CHAFE, s. 145.

⁹⁰ HARTMANN, s. 21.

⁹¹ ANDERSON, s. 5.

⁹² HARTMANN, s. 79.

Menší dopad měla první půlka čtyřicátých let na zaměstnanost černých Američanek. Zatímco v roce 1940 pracovalo 1500 000 těchto žen, na vrcholu válečné zaměstnanosti to bylo 2100 000, přesto jejich podíl mezi pracujícími Američankami klesl.⁹³ Důvodů bylo několik – ženy z černošských komunit před válkou pracovaly dvakrát častěji než bělošky, a tak válečná mobilizace na jejich zaměstnanost neměla takový vliv.⁹⁴ Černé Američanky jako uchazečky o práci navíc čelily největší diskriminaci, protože před nimi zaměstnavatelé upřednostňovali téměř všechny ostatní skupiny obyvatel – bělošské i černošské muže a bělošské ženy. Přesto válka znamenala pro černošské ženy určitý pokrok, dle slov W. H. Chafeho „druhou emancipaci“⁹⁵, neboť jim umožnila odejít z práce v zemědělství a v domácnostech na lépe placená místa ve službách a částečně také v průmyslu, i když tam byly nuceny o své pozice nejvíce bojovat .

3.3 Motivace Američanek pro vstup do práce ve válečném průmyslu

Jaká byla motivace žen, které reagovaly na výzvy k zapojení se do válečné výroby? Byly to skutečně v první řadě vlastenecké pohnutky tak, jak bylo prezentováno ve válečné propagandě? Je třeba říci, že žádné systematické studie, zabývající se motivací žen, které během války nastoupily do zaměstnání ve válečné výrobě, nebyly realizovány. Nicméně lze říci, že v různých anketách a průzkumech realizovaných v průběhu války uváděly ženy většinou jako hlavní důvod, proč pracují, finanční motivaci.

S odchodem mužů na frontu se totiž mnohým ženám snížila životní úroveň – ženy, jejichž manžel byl odveden do armády, sice pobíraly sociální dávky ve výši 50 dolarů měsíčně,⁹⁶ nicméně se snažily udržet své příjmy v určité výši a práci hledaly podstatně častěji než ostatní vdané ženy. Nové příležitosti v pracovní oblasti také nabízely možnost zbavit se dluhů z doby hospodářské krize. V průzkumu uskutečněném Women's Bureau řada žen uvedla, že pracují kvůli nemoci či jinému závažnému důvodu, jenž brání jejich manželům či otcům, aby pracovali a živili rodinu sami.⁹⁷ Nelze opominout ani tu variantu, že mnohé rodiny využily nově vzniklých příležitostí k vylepšení životní úrovně a cílem mnohých z žen bylo vydělat svým rodinám na dům, pozemek či podnikání.

⁹³ HARTMANN, s. 60.

⁹⁴ CHAFE, s. 143.

⁹⁵ Ibid., s. 142-143.

⁹⁶ Na této částce se podílel 28 dolarů stát, 22 dolarů bylo odváděno ze mzdy manžela.

⁹⁷ ANDERSON, s. 29.

Vlastenectví však také nepochybně hrálo významnou roli, neboť pro mnohé ženy představovalo zcela konkrétní potřebu uspíšit svým blízkým návrat z fronty. Dle mého soudu nelze pominout ani zcela obyčejnou potřebu sociálních kontaktů, které vstup do práce nabízel. Historici a historičky se naopak vesměs shodují v názoru, že touha po sebevyjádření a seberealizaci nebyla rozhodující pro to, zda jít či nejít pracovat; většina dostupných prací byla totiž náročná, rutinní a neposkytovala příliš možnost osobního rozvoje.

4. Politika Rooseveltovy administrativy, zaměstnavatelů a odborů vůči ženám zaměstnaným ve válečném průmyslu

4.1 Přetrvávající problémy

Zmizely však během několika měsíců závažného nedostatku pracovních sil překážky, kterým po dlouhá léta ženy, jež usilovaly o zaměstnání, musely čelit? Statistické údaje, uvedené v předchozí kapitole, sice vypovídají vcelku ve prospěch pracujících Američanek, neodhalují ale rozporuplnost změn, které ženám válka přinesla

Je třeba uvést, že poptávka po pracovní síle žen se značně lišila v různých částech země i v průběhu času. Řada zaměstnavatelů nadále uchazečky o práci odmítala. Nejčastěji argumentovali tím, že přizpůsobení výroby fyzickým možnostem žen stejně jako nutnost zřídít pro ně vlastní zázemí, by bylo příliš nákladné.

Mnohé průmyslníky nevedl ke změně jejich přístupu v otázce přijímání nových zaměstnanců ani narůstající problém s nedostatkem pracovních sil. Vláda v tomto směru vyvíjela iniciativu a snažila se, jak již bylo zmíněno výše, překlenout stereotypy omezující zaměstnávání dosud opomíjených skupin potenciálních adeptů. Činila tak pomocí mediálních kampaní a distribuce instruktážních materiálů. Federální úřady sice vybízely k maximálnímu využití pracovních sil dostupných v daném regionu, četné podniky však stále upřednostňovaly tradičně preferovanou pracovní sílu, tj. bělošské muže. To ale v mnohých oblastech znamenalo lákat přistěhovalce ze vzdálených koutů země. Desetitisíce lidí především z jižních států USA, kde možnosti nalézt dobře placenou práci ve válečném průmyslu byly o hodně menší, se s vidinou vyšších výdělků hromadně stěhovaly do několika center válečné průmyslové výroby, jako byly Detroit, Seattle, San Francisco, Baltimore, Atlanta. To vedlo v těchto regionech často k sociálním

problémům a napětí, způsobeným provizorními životními podmínkami a nepřipraveností většiny z těchto oblastí na populační expanzi takového rozsahu. Například Baltimore zaznamenal v roce 1944 35 tisíc příchozích, 65 tisíc obyvatel se ale zároveň odstěhovalo.⁹⁸

Jako příklad takto rychle rostoucího centra lze uvést Detroit, kde se soustředila převážná část automobilového průmyslu země. Toto město mezi lety 1940 a 1943 zaznamenalo patnáctiprocentní zvýšení počtu obyvatel a téměř zdvojnásobení své pracovní síly.⁹⁹ Detroit přispěl k válečné výrobě více než kterékoliv jiné americké město; ač ve státě Michigan, jehož hlavní centrem byla právě detroitská oblast, žila v době války asi 4% americké populace, směřovalo tam celých 10% všech federálních zakázek.¹⁰⁰ Problémy tohoto regionu byly specifické, protože v době, kdy se zbytek země potýkal již s krizovým nedostatkem pracovních sil v klíčových odvětvích válečné produkce, řešil automobilový průmysl stále ještě problém s nezaměstnaností způsobenou přechodem z mírové na válečnou výrobu. Tyto rezervy pracovních sil ale byly i tam nakonec brzy vstřebány, a tak ani detroitští zaměstnavatelé neustávali v lákání potenciálních zaměstnanců ze vzdálenějších částí země, byť region již nebyl s to je přijmout a poskytnout jim únosné životní podmínky. Mnoho čerstvě příchozích tak poté, co si nebyli schopni nalézt vyhovující bydlení a čelili četným dalším omezením, odcházelo.

Vládní představitelé, kteří chtěli zamezit jakémukoli zpomalování tempa výroby válečných materiálů, jako řešení vzniklé krize navrhovali právě zaměstnávání žen, pocházejících z dané oblasti, a hrozili zrušením lukrativních federálních kontraktů firmám, které přes vzrůstající sociální problémy neustávaly v náborech pracovních sil mimo region. Jak konstatoval detroitský delegát WPB, místní ženy na rozdíl od přistěhovalců nepředstavují do budoucnosti potenciální „břemeno“¹⁰¹. Nicméně mnozí detroitští zaměstnavatelé tlaku situace odolávali a upřednostňovali dokonce i mladé muže ve věku 17 až 19 let, tedy i ty adepty, kteří zanedlouho měli být povoláváni do armády. Ještě na počátku roku 1942 tak v Detroitu tvořily ženy pouze 12% nově zaměstnaných.¹⁰² K zaměstnávání žen přikročili průmyslníci až poté, co se situace začala jevit neúnosnou a stát intervenoval stanovením maximálního možného počtu zaměstnaných mužů – plnění těchto pravidel měla kontrolovat WMC. Přesto, že bylo nadále evidováno mnoho nezaměstnaných žen, posledních osmnáct měsíců války se potýkal Detroit trvale s nedostatkem pracovních sil, který způsoboval zbrždění klíčové válečné produkce.

⁹⁸ ANDERSON, s. 18.

⁹⁹ MILKMAN, s. 53.

¹⁰⁰ Ibid., s. 52-54.

¹⁰¹ Ibid., s. 53.

¹⁰² ANDERSON, s. 25.

Jaký byl důvod pokračující odmítavé politiky mnohých zaměstnavatelů vůči uchazečkám o práci? Lze si samozřejmě položit otázku, jak se nové zaměstnankyně osvědčily. Například Edsel Ford sice prohlásil, že jeho zaměstnankyně byly „každým coulem dobré jako muži“,¹⁰³ ale taková prohlášení nebyla v době války žádnou výjimkou a do jisté míry byla součástí propagandy. Nicméně i průzkumy, které byly realizovány v některých firmách, dokázaly, že se ženy byly schopny adaptovat na nové práce. Například studie provedená právě ve Ford Motor Company v roce 1943 ukázala, že ženy svou produktivitou muže předčily.¹⁰⁴ Zaměstnavatelé se dokonce snažili „zvýšit úroveň“ svých zaměstnanců přijímáním zástupkyň střední třídy na práce v továrně. Jak podotýká Karen Andersonová, nelze vyloučit, že tak činili ve snaze eliminovat do budoucna problémy s propouštěním na konci války.¹⁰⁵ Se zaměstnáváním žen se nicméně pojily i problémy jako například špatná docházka do práce, které budou blíže prozkoumány v kapitole 4.5.

Nejhorší šance získat práci v dobře placených válečných odvětvích průmyslu měly i přes určitý pokrok stále starší ženy a černošky. Takovéto uchazečky o práci byly přijímány až na posledním místě, což na konci války zároveň znamenalo, že byly v první linii propouštěných. Některé firmy si pro své zaměstnankyně stanovovaly horní věkovou hranici (leckdy dokonce na pouhých třicet let), protože převládalo přesvědčení, že starší ženy nejsou s to zvládnout fyzicky náročnější práci.

Černé Američanky měly být chráněny proti rasové diskriminaci vládním nařízením (Executive Order No. 8802) a prezidentem zřízenou komisí Fair Employment Practices Committee (FEPC), jež vznikla v červenci 1941 a měla dohlížet na rovné podmínky minorit v přístupu k zaměstnání. Přesto možnosti FEPC zasáhnout v případě rasové diskriminace byly omezené – i v případě, že rasová diskriminace byla prokázána, FEPC měla pouze kompetenci doporučit zrušení vládního kontraktu s obviněnou firmou. Toto ustanovení ovšem v době války, kdy byly Spojené státy závislé na dostatečné produkci válečných materiálů, nemohlo být efektivní.

Přestože černé Američanky byly často i vzhledem k všeobecně horší ekonomické situaci svých komunit ochotnější nastoupit do práce než jejich bělošské kolegyně, mnohde nedostaly místo, ani když byly již posledními, kdo byl k dispozici. WMC v Detroitu zaznamenala případy, kdy černošské ženy s ukončeným středoškolským vzděláním, které absolvovaly více jak sedm set hodin školení pro práci ve válečném průmyslu, byly vytrvale odmítány, ale neustávaly v hledání

---

¹⁰³ cit. dle: ANDERSON, s. 62.

¹⁰⁴ KOSSOUDJI, DRESSER, s. 440.

práce, i když postupně neúspěšně obešly až třicet zaměstnavatelů.¹⁰⁶ Zaměstnavatelé mnohdy zdůvodňovali svou neochotu přijmout černé Američanky odporem svých bělošských zaměstnankyň, které odmítaly pracovat po jejich boku. Tyto argumenty byly leckde podloženy skutečností – například zaměstnankyně firmy Martin Aircraft v baltimorské oblasti začaly stávkovat, když došlo k zaměstnání černošek.¹⁰⁷ Zaměstnavatelé volili různou taktiku, aby jejich diskriminace černošských uchazeček nebyla napadnutelná; mnohde najímali nové zaměstnance přímo u vchodu do podniku, nebo černoškám o práci sdělili, že již nemají žádná volná místa.

Odmítané černé Američanky v Detroitu reagovaly sérií demonstrací, které začaly roku 1942 a pokračovaly téměř až do konce války. Byť se jim podařilo získat podporu některých poboček odborů i místních úřadů, do nejlépe placených odvětví se jim až do konce války příliš proniknout nepodařilo.

Nelze pominout problém, kterému ve válečném průmyslu čelili stejně tak zaměstnanci i zaměstnankyně všech barev pleti – a to otázku bezpečnosti práce. Mnozí zaměstnavatelé překročili během války k technologickým inovacím, jež například zjednodušením a rozčleněním jednotlivých úkonů umožnily zaměstnávání žen na práce, které byly pro ně dosud příliš fyzicky náročné. Women's Bureau stejně jako Ženská poradní komise usilovaly o prosazení bezpečnostních opatření speciálně tam, kde pracovaly ženy. Dobové údaje nicméně hovoří o tom, že práce v těchto průmyslových zařízeních byla často nebezpečná. Jak ostatně uvedl článek, publikovaný v *New York Times* v lednu 1944, došlo mezi Pearl Harborem a 1. lednem 1944 ve válečném průmyslu k více jak 37 tisícům úmrtí, 210 tisíc pracovníků bylo trvale zmrzačeno a dokonce 4,5 milionu zaměstnanců a zaměstnankyň bylo v práci zraněno a v pracovní neschopnosti dočasně.¹⁰⁸

4.2 Zastoupení Američanek v politice

Jak již bylo nastíněno v předchozích kapitolách, překročila americká vláda brzy po vstupu Spojených států do válečného konfliktu k celonárodním kampaním, přesvědčujícím občanky USA o jejich vlastenecké povinnosti v době ohrožení státu. Toto však byl pouze první krok v otázce mobilizace pracovních sil, protože s takto rozsáhlými společenskými změnami souvisela

---

¹⁰⁵ ANDERSON, s. 43.

¹⁰⁶ Ibid., s. 40.

¹⁰⁷ Ibid., s. 37.

¹⁰⁸ cit. dle: COLMAN, s. 86.

i řada dalších problémů, jež bylo třeba řešit. Jak tedy vláda jednala ve vztahu k pracujícím Američankám? Zapojovaly se samy americké ženy do veřejného dění a jakou měly vůbec možnost angažovat se ve prospěch svých vlastních zájmů za nových podmínek, vzniklých během válečného konfliktu?

Masivní mobilizace pracovních sil vyžadovala koordinaci na federální úrovni. Soudím, že s ohledem na specifické potřeby několika milionů nově zaměstnaných žen by nepochybně bylo žádoucí zřídit federální orgán s kompetencemi v oblastech bezprostředně souvisejících s touto problematikou, jenž by dohlížel na realizaci sociálních programů pro zaměstnankyně v klíčových válečných odvětvích nebo inicioval potřebné legislativní změny, vyžádané novými okolnostmi.

Skutečností však zůstává, že tento aspekt válečné mobilizace zůstával spíše opomenut. Přestože ženská část populace představovala důležitý zdroj pracovních sil a ženy byly vybízeny k tomu, aby se zachovaly vlastenecky, jejich význam pro uspokojivý chod válečného hospodářství se neodrazil v zastoupení žen v důležitých vládních orgánech s kompetencemi rozhodovat v otázkách týkajících se válečného průmyslu a pozice žen v něm zaměstnaných. Jedinou ženou na významnější pozici v těchto federálních orgánech byla Anna M. Rosenbergová, jež působila v letech 1942 až 1945 jako regionální ředitelka WMC.

Na tuto neuspokojivou skutečnost poukazovala řada představitelk profesních a dalších institucí zabývajících se ženskou otázkou, například šéfka Women's Bureau Mary Andersonová či přední sociální aktivistka Mary Van Kleecková. Mary Andersonová považovala za nejrozumnější řešení zapojení žen do již existujících struktur, poukazovala na to, že představitelé federálních úřadů nekonzultují problémy týkající se ženské zaměstnanosti s jejím úřadem a kritizovala ministerstvo pro válečnou výrobu (Office of Defense Production), že „na ženy ani nepomyslí“.¹⁰⁹ Prezident F. D. Roosevelt nakonec v září 1942 reagoval na tyto požadavky jmenováním Ženské poradní komise (Women's Advisory Commission), jež měla sloužit jako poradní orgán WMC, vyhodnocovat problémy spojené se zaměstnáváním žen a navrhopvat jejich řešení.¹¹⁰ Jak poukazuje W. H. Chafe, k tomuto kroku však došlo především proto, že předseda WMC Paul McNutt nesouhlasil s tím, aby se členkou WMC stala žena – členové některých komisí dokonce hrozili demisí v případě, že by byla jmenována do jejich řad žena.¹¹¹

WAC se nakonec stala de facto neefektivním orgánem. Její hlas měl váhu pouze hlasu poradního a spolupráce s kompetentními orgány nefungovala, neboť na stanovisko WAC nebyl

---

¹⁰⁹ cit. dle: CHAFE, s. 152.

¹¹⁰ HARTMANN, s. 55.

příliš brán zřetel. Členky WAC začaly brzy s tímto stavem vyjadřovat nesouhlas a naléhaly na představitele WMC, aby jmenovali ženu na některé z důležitých míst s reálným vlivem. WMC nakonec ustoupila, ale pouze tím, že na místo asistenta místopředsedy této komise byla jmenována žena.

Úroveň spolupráce mezi WAC a dalšími orgány lze ilustrovat pozice její šéfky Margaret Hickeyové v rámci nově ustaveného výboru při WMC,¹¹² který vznikl v březnu 1943 a měl koordinovat politiku související s pracovní silou. Přestože se Mary Andersonová zasazovala o to, aby šéfka WAC byla rovnocennou partnerkou ostatním členům výboru, Margaret Hickeyové nebylo na zasedáních tohoto výboru ani nabídnuto místo u jednacího stolu, nemluvě o tom, že v rámci rozhodování tohoto výboru nedisponovala hlasovacím právem.¹¹³ Odůvodnění tohoto postupu – totiž, že „menšiny nemají nárok na zvláštní zastoupení“¹¹⁴ – dokládá dle mého soudu přetrvávající postoje týkající se rozdělení rolí ve společnosti a obtížnost, s jakou ženy pronikaly do vyšších politických kruhů.

4.3 Postavení žen v rámci odborových organizací

Lze bezpochyby konstatovat, že pokud si chtěly ženy v pracovní oblasti udržet své zisky z válečného období a zlepšit své pracovní podmínky, musely mít podporu a zázemí odborů. Je tedy třeba se podívat detailněji na pozici žen v odborových organizacích a na politiku těchto organizací vůči ženám.

I v této otázce lze na první pohled zaznamenat jednoznačný pokrok; jak sílily odbory ve svém celku (během války se počet jejich členů vyšplhal na 15 milionů),¹¹⁵ tak ve srovnání s předcházející dekádou vzrostl několikanásobně i počet žen, které byly těmito organizacemi zaštitěny: z přibližně 800 tisíc na konci třicátých let na více jak 3 miliony na konci války.¹¹⁶ A tak zatímco v roce 1939 tvořily ženy necelou desetinu členek odborů, na konci války představovaly již více jak pětinu členstva. Jak poznamenává historička Ruth Milkmanová, vzhledem k tomu, že se ženské hnutí ve čtyřicátých letech ocitalo v hluboké krizi, byly to především odbory, které přispěly k oživení debaty ohledně rovnoprávnosti v pracovní oblasti.¹¹⁷

---

¹¹¹ CHAFE, s. 152.

¹¹² Jednalo se o War Manpower Commission's Labor – Management Committee.

¹¹³ KESSLER-HARRIS, s. 288.

¹¹⁴ CHAFE, s. 154.

¹¹⁵ HARTMANN, s. 64.

¹¹⁶ CHAFE, s. 135.

HARTMANN, s. 64.

¹¹⁷ MILKMAN, s. 84.

Odbory byly totiž nuceny přehodnotit svoji dosavadní politiku vůči ženám pod tlakem válečného nedostatku pracovních sil. Ještě ve třicátých letech mnohé organizace ženy vůbec nepřijímaly. I v relativně otevřené organizaci, jakou se po svém vzniku v roce 1937 stal Kongres průmyslových organizací (CIO), se specifickými problémy, jež řešily zaměstnankyně, zabývaly pouze přidružené spolky manželek členů odborů. Většina organizací sdružených v AFL a CIO však již během první poloviny čtyřicátých let ženy přijímala, byť některé s omezením pouze na dobu trvání války. Tak masivní nárůst členstva byl umožněn i tím, že mnozí zaměstnanci se stávali členy odborů automaticky již při podpisu pracovní smlouvy, což zajišťovalo odborům i přísun členských příspěvků a jistou finanční stabilitu.

Možnosti pro aktivitu svých členek nabízely především některé organizace sdružené v CIO, a to odborová organizace zaměstnanců automobilového průmyslu (United Automobile Workers, UAW) a elektroprůmyslu (United Electrical Workers, UE). V těchto organizacích bylo nejpočetnější zastoupení členek ze všech odborů, což odráželo masivní rozvoj těchto odvětví ve válečném hospodářství. UAW dokonce zřídilo svou Kancelář pro záležitosti žen (UAW's Women's Department). Podobně jako u dalších stavovských organizací se ovšem Američanky zapojené do aktivity v odborech zaměřovaly v první řadě na zájmy své sociální třídy a nezohledňovaly jako primární svou příslušnost k ženské části populace – rozhodně se v této souvislosti nemůže hovořit o prosazování jakýchkoli feministických idejí.

Nelze říci, že by organizace sdružené v CIO nezohledňovaly partikulární zájmy svých členek: do své politiky zahrnuly nejen požadavky na dorovnání rozdílů ve mzdách, zlepšení pracovních podmínek a výhodnější podobu pracovních smluv apod., ale i snahu například prosadit vládní dotace na programy zajišťující denní péči o děti pracujících matek.

Avšak, podobně jako ve vládních institucích se i zde dle mého názoru promítal fakt, že ženy byly stále ve veřejné sféře spíše nováčky a jejich zastoupení ve vyšších pozicích neodpovídalo jejich podílu v rámci členstva. V nejvyšším orgánu AFL ani CIO nebyla ani jedna žena. Dokonce i v nejvyšším vedení odborové organizace zaměstnankyň v oděvním průmyslu (International Ladies Garment Workers Union, ILGWU), kde ženy reprezentovaly tři čtvrtiny členů, působila pouze jediná žena.¹¹⁸ Nutno podotknout, že na úrovni místních organizací se ženy angažovaly podstatně více, i když ani tam jejich zastoupení neodpovídalo jejich podílu mezi členy. Pozice žen v odborech se nicméně lišila od organizace k organizaci – větší

---

¹¹⁸ HARTMANN, s. 65.

zastoupení měly ženy na vyšších pozicích v UE,¹¹⁹ neboť elektroprůmysl tradičně zaměstnával mnohem více žen než jiná odvětví.

Ztotožňuji se s názorem Susan Hartmannové, která soudí, že po dekádě hospodářské krize lze z hlediska pracujících Američanek tento vývoj přesto označit za velmi uspokojivý.¹²⁰ V atmosféře stálého strachu z návratu krize a nezaměstnanosti bylo přirozené, že se zaměstnanci snažili hájit v první řadě své zájmy a sledovali, jak nové členky získávají jimi vybojované výhody. Jak ostatně poznamenal jeden místní představitel UAW – ženy „přicházejí k nejvyšším platům i nejlepšími podmínkám, aniž by předtím musely za ně bojovat“.¹²¹ Odvody do armády postihovaly samozřejmě i řady odborářů, a tak bylo nakonec v jejich zájmu integrovat co nejvíce nových zaměstnanců včetně žen, černých Američanů a dalších dosud opomíjených menšin, a zajistit tak kontinuitu svého fungování. Zapojit tyto nové zaměstnance ostatně znamenalo mít nad nimi lepší kontrolu – prezident UE Albert Fitzgerald prohlásil ke svým kolegům na jaře 1942, že jinak by „po válce byla v podnicích řada žen, které by nebyly zapojeny do odborů a které by vás připravily o místa i živobytí“.¹²²

Jakou roli tedy sehrály ženy jako členky odborů během válečných let? Ženy se společně s muži účastnily protestních stávek, nicméně specificky ženské zájmy (jako například nesouhlas s předpisy týkajícími se pracovního oblečení) v nich byly hájeny zřídka – většinou se jednalo o problémy postihující všechny zaměstnance. Členka nejvyššího vedení UE Ruth Youngová varovala své sousedky na konferenci této organizace v roce 1942, že by bylo chybou „chtít zvláštní privilegia, protože jsme ženy...“ neboť „musíme dokázat, že jsme rovnocenné, ... abychom mohly zvládnout úkoly, jež jsou před námi“.¹²³ Ženy si naopak stěžovaly na to, že je na ně primárně nahlíženo jako na ženy, a ne jako na spolupracovnice.¹²⁴ Ze stávek, jež proběhly v roce 1944, tak byla pouhá 2% záležitostí výlučně ženskou.¹²⁵ Většímu zapojení do odborářských záležitostí však také – podobně jako ve sféře politické – bránila dosavadní malá zkušenost Američanek s tímto prostředím: jak poznamenala delegátka na sjezdu UE v roce 1943, „problém se ženami je ten, že se nikdy neúčastnily řízení naší země...“.¹²⁶ Susan Hartmannová

¹¹⁹ V roce 1944 tak byla zvolena do nejvyššího vedení United Electrical Workers první žena – Ruth Youngová, ve stejném roce působilo již 18 žen na pozicích ředitelek místních organizací UE.

¹²⁰ HARTMANN, s. 64-65.

¹²¹ MILKMAN, s. 86.

¹²² cit. dle: MILKMAN, s. 89.

¹²³ MILKMAN, s. 97.

¹²⁴ HARTMANN, s. 87.

¹²⁵ MILKMAN, s. 87.

¹²⁶ cit. dle: MILKMAN, s. 94.

navíc soudí, že vědomí dočasnosti jejich působení v práci a povinnosti v domácnosti bránily ženám ve snaze více se zapojit do dění.¹²⁷

4.4 Princip stejné mzdy za stejnou práci

Problém, který od počátku války zaměstnával odborové organizace, byla výše mezd. Protože „ženská práce“ byla tradičně hůře placená, obávaly se odbory, že s přílivem milionů žen do odvětví dosud obsazených výhradně muži by mohlo dojít k tomu, že zaměstnavatelé využijí válečné krize ke snížení mezd vyplácených za práce dosud vykonávané muži a k nahrazení mužů levnější pracovní silou žen.

V odvětvích, kde dosud ženy téměř vůbec nepracovaly – jako například v automobilovém průmyslu se odbory snažily jejich najímání bránit co nejdéle. Problém výše mezd se vynořil hned na počátku ekonomické mobilizace i tam, kde byly ženy ve větší míře zaměstnávány již před válkou. V říjnu 1941 proběhla v Plymouthu ve státě Michigan stávka zaměstnanců firmy Kelsey-Hayes Wheel Company, kteří požadovali zvýšení mezd a propuštění všech žen z míst určených pro muže. Obávali se totiž, že je kolegyně postupně připraví o místa vzhledem k tomu, že jejich průměrný hodinový výdělek byl o 15% nižší.¹²⁸

Ovšem s nástupem nových technologií, podmíněným přechodem na válečnou výrobu, již nebylo často zcela zřejmé, která práce je vlastně vhodná pouze pro muže a naopak. Jak poznamenala delegátka sjezdu UAW Irene Youngová, „...muži dostávají za stejnou práci o deset až dvacet centů na hodinu více“. Poukázala též na to, že ve strachu ze ztráty místa zároveň „mnoho žen dělá fyzicky náročnou práci bez jakýchkoli bezpečnostních opatření“.¹²⁹

Otázka „stejně mzdy za stejnou práci“ se stala ústředním bodem diskuse týkající se pozice žen ve válečném průmyslu. Postoj státu k této problematice lze nicméně označit za poněkud rozporuplný. Oficiální politiku v tomto směru reprezentovala rozhodnutí arbitrážního orgánu National War Labor Board (NWLB). Tato instituce, zřízená prezidentem Rooseveltem na počátku roku 1942, měla za úkol řešit spory mezi zaměstnavateli a odbory a snažit se tak zamezit případnému zpoždění válečné výroby v důsledku stávek apod.

WMC opakovaně naléhala na zavedení jednotné platební výměry pro muže i ženy pracující ve válečném průmyslu a podobnou linii začalo razit ve svých rozhodnutích i NWLB, když na podzim 1942 odmítlo praxi společnosti Brown and Sharpe Manufacturing Company,

¹²⁷ HARTMANN, s. 87.

¹²⁸ MILKMAN, s. 75.

¹²⁹ Ibid., s. 71.

kteřá platila svým zaměstnankyním o pětinu méně než mužům na obdobných pozicích, a vydalo nařizení (General Order No.16), které povolovalo „zaměstnavatelům sjednotit platební výměry mužů a žen v případech srovnatelné povahy a objemu práce“.¹³⁰ Princip „stejně mzdy za stejnou práci“ pak přejala i řada zaměstnavatelů, především v novějších podnicích, kde disproporce ve mzdách nebyla tak zažitá.

Princip stejné mzdy vzaly za své i odborové organizace sdružené v CIO, který klauzuli o „stejně mzdě“ prosazoval do pracovních smluv. Ve výsledku tak bylo takovými smlouvami například zaštitěno 68% členů United Electrical Workers.¹³¹ Nejvíce se dařilo aplikovat princip stejné mzdy tam, kde ženy nastoupily jako náhrada za muže, protože jeho dodržení bylo v zájmu zaměstnankyň stejně jako zaměstnanců, a tudíž se odbory v této otázce nejvíce angažovaly. Tam, kde ženy a muži vykonávali odlišné, byť srovnatelně náročné práce, využívali zaměstnavatelé určitých skulin v zákonech stejně jako menší aktivity odborů a vypláceli svým zaměstnankyním nižší mzdy, například s odůvodněním, že zaměstnankyně mají delší přestávku než jejich kolegové. Zaměstnavatelé obcházeli dodržování tohoto principu všemi možnými způsoby – mužům a ženám, kteří vykonávali stejnou práci, byla přidělena různá pracovní zařazení.

W. H. Chafe soudí, že implementaci doktríny „stejně mzdy“ dále bránila i snaha státu omezit inflaci, k níž by všeobecné zvyšování mezd mohlo vést, a v neposlední řadě i zájem státu vycházet s firmami, jejichž produkce byla pro válečné úsilí klíčová.¹³² Snaha prosadit v Kongresu zákon zakazující mzdovou diskriminaci na základě pohlaví byla neúspěšná a jen pět států přijalo obdobný zákon.¹³³ NWLB pak ústy svého předsedy Williama Davise de facto váhu svých rozhodnutí ve prospěch stejné mzdy zpochybnilo – princip stejné mzdy byl dle jeho slov určen těm zaměstnavatelům, kteří „chtěli *dobrovolně* srovnat rozdíly ve mzdách svých zaměstnanců“.¹³⁴

Pracující Američanky si nicméně během válečného období v otázce mezd polepšily; jejich průměrný výdělek se absolutně zvýšil. Přesto v roce 1944 ukázala studie Women's Bureau, že rozdíly jsou stále velké. V pětadvaceti zkoumaných podnicích převyšovala průměrná hodinová mzda zaměstnanců výdělek jejich spolupracovnic o polovinu. Dokonce i výdělek nekvalifikovaných pracovníků byl o pětinu vyšší než průměrná mzda všech zaměstnankyň.

¹³⁰ CHAFE, s. 155; cit. dle: ANDERSON, s. 289.

¹³¹ HARTMANN, s. 66.

¹³² CHAFE, s. 156.

¹³³ ANDERSON, s. 285.

¹³⁴ Ibid.

Průměrná Američanka pracující na plný úvazek vydělávala v polovině čtyřicátých let stále jen 55% z výše mzdy svých kolegů.¹³⁵

S blížícím se koncem války a s očekávaným přechodem na mírové hospodářství se však šance zaměstnankyň na další zisky na tomto poli snižovaly. Po celou dobu válečného konfliktu ostatně fungovalo tiché spojenectví mezi odbory a managementy firem – odbory sice bojovaly za princip stejných mezd, zároveň ale prosazovaly, aby bylo zaměstnankyním služební stáří evidováno zvlášť. To mělo pak v době přechodu na mírové hospodářství své důsledky.

4.5 Vládní politika v otázce programů na podporu Američanek zaměstnaných ve válečném průmyslu

Jaké byly tedy další problémy, s nimiž se bylo třeba vypořádat v souvislosti s masivní expanzí žen do válečného průmyslu? Jak již bylo v předchozích kapitolách nastíněno, koncentrace válečné výroby do několika hlavních oblastí způsobovala sociální napětí. Konkrétně zaměstnávání vdaných žen s malými dětmi se stalo problémem, který vzbuzoval celonárodní kontroverzi.

V souvislosti s válečnou produkcí, jež vyžadovala provoz na směny, dlouhé přesčasy a často daleké dojíždění za prací, vyvstávala pro ženy otázka, jak zvládnout „dvojí břemeno“, tj. skloubit zaměstnání s povinnostmi v domácnosti a s péčí o děti. Jelikož se od roku 1943 staly vdané ženy hlavní posilou válečného průmyslu, stával se problém služeb, jež by těmto ženám měly ulehčit jejich domácí povinnosti, čím dál tím ožehavějším. Přestože se válečný průmysl bez těchto zaměstnankyň nemohl obejít, postoj federální vlády k řešení problémů spjatých se zaměstnáním milionů žen lze dle mého soudu označit za poněkud rozporuplný.

Jak bylo již uvedeno v předchozích kapitolách, tři čtvrtiny nových zaměstnankyň byly vdané, celé tři miliony z nich dosud byly v domácnosti a téměř tři miliony zaměstnaných Američanek měly děti mladší čtrnácti let.¹³⁶ Skloubení dvou rolí – tedy role hospodyně a zaměstnané ženy – jim ztěžovalo mnoho faktorů: přidělový systém, nedostatek spotřebního zboží i problémy s dopravou a dostupností služeb včetně zdravotní péče. Válečná krize navíc přispěla k tomu, že některé státy pod tlakem zaměstnavatelů začaly uvolňovat pravidla ochranné legislativy. Ženy tak mohly vykonávat noční práci a jejich pracovní doba se obecně prodloužila.

¹³⁵ ANDERSON, s. 290.

¹³⁶ HARTMANN, s. 85.

Typický pracovní týden měl šest dní a 48 hodin, nepočítaje přesčasy. Zaměstnavatelé přes tlak ze strany WMC i Women's Bureau odmítali částečné úvazky, které by umožnily pracovat většímu množství žen a skloubit jejich povinnosti v práci i doma. Mnoho zaměstnanců ze sektoru služeb, který by pracujícím Američankám pomohl suplovat jejich úlohu v domácnosti, navíc odcházelo za lepším výdělkem do válečné výroby. A tak například detroitské prádelny přišly během války o 40% svých zaměstnanců, v důsledku čehož již nemohly přijímat nové zákazníky.¹³⁷

Tento problém pojmenovala ve svém článku publikovaném v lednu 1944 i Eleanor Rooseveltová. První dáma Spojených států zde uvedla, že „některé vdané ženy nepracují, jak by mohly, protože nezohledňujeme jejich osobní problémy“, a poukazovala na nejrůznější obtíže, jimž tyto ženy čelí – neboť „jejich domácnosti musí fungovat dál“ a „o jejich děti musí být postaráno“.¹³⁸ E. Rooseveltová zároveň předestřela návrh na poměrně konkrétní řešení těchto obtíží – zřízení „řádně organizovaných školek“ a „nákupních služeb“. V otázce stravování navrhovala převzetí britského modelu, kdy obce spolupracovaly s ministerstvem výživy na zřizování restaurací, které poskytovaly Britům zaměstnaným ve válečné výrobě jedno jídlo denně o třech chodech a za rozumnou cenu.¹³⁹

Faktem však zůstává, že po celou dobu války se Rooseveltova administrativa ke komplexnímu řešení této otázky neodhodlala a její politika v tomto směru byla poznamenána roztržičností – dle slov historičky Eleanor Straubové zůstalo u „mozaiky experimentů ... a dočasných nouzových opatření“.¹⁴⁰

Důvody této politiky lze dle mého názoru hledat jednak v předpokladu, že zaměstnávání žen bylo dočasnou záležitostí, a také do jisté míry i v ambivalenci, s jakou veřejnost i po dobu války nahlížela na práci vdaných žen, především těch s malými dětmi. V již zmiňovaném průzkumu veřejného mínění, provedeném Gallupovým ústavem v roce 1942, se obecně pro zaměstnávání vdaných žen vyslovilo 60% dotazovaných. Naproti tomu v průzkumu realizovaném toutéž institucí v roce 1943, v němž byli ženatí Američané konkrétně dotázáni, zda „by byli nakloněni tomu, aby jejich manželka odešla jako dělnice na plný úvazek pracovat do továrny“, souhlasilo pouhých 30%.¹⁴¹ V jiné anketě uskutečněné časopisem *Ladies' Home*

---

¹³⁷ HARTMANN, s. 83.

¹³⁸ ROOSEVELT, Eleanor. *American Women in the War*, The Reader's Digest 44, January 1944, s. 42-44.

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ cit. dle: ANDERSON, s. 7.

¹⁴¹ HARTMANN, s. 82.

Journal pětina pracujících manželek přiznala, že dochází do zaměstnání přes nesouhlas svých manželů.¹⁴²

Vláda se dostala mezi mlýnské kameny, neboť v nastalé situaci byla do značné míry na práci těchto žen odkázaná a musela začít řešit problém nefungujících služeb pro pracující Američanky. Ženy zaměstnané ve válečném průmyslu totiž ve srovnání se svými spolupracovníky vykazovaly podstatně horší docházku do práce. Doma trávily dvojnásobek času a mnohem častěji svá místa opouštěly, přičemž studie prokázaly, že to byly právě povinnosti v domácnosti a vůči dětem, které vedly k těmto negativním jevům. V průzkumu provedeném v roce 1943, který zkoumal příčiny odchodu ze zaměstnání, uvedlo 40% dotazovaných žen problémy s chodem domácnosti a manželské problémy jako důvod, proč z práce odešly. Naopak pouhých 9% účastnic průzkumu si stěžovalo na nízkou mzdu či špatné pracovní podmínky.¹⁴³ Dobový odhad hovořil o tom, že kvůli špatné docházce zaměstnankyň bylo v jediné továrně vyrobeno o čtyřicet letadel měsíčně méně.¹⁴⁴

Velká Británie čelila podobnému problému, ale na rozdíl od Spojených států, které v tomto směru uplatňovaly raději princip dobrovolnosti, přikročila k centrálně organizovaným opatřením, která měla zajistit bezproblémový chod ve válečné výrobě. Ministerstvo výživy v celém království zřídilo kolem dvou tisíc centrálních kuchyní, produkujících asi tři miliony jídel týdně pro pracující ženy, jež si takto připravené pokrmy odnášely domů, a každý podnik s více než 250 zaměstnanci byl povinen si zřídit jídelnu. Britky pracující ve válečném průmyslu měly navíc každý týden jedno odpoledne volno, aby si mohly obstarat nákupy.¹⁴⁵ Na tomto místě si je ale zřejmě nutno uvědomit, že Velká Británie se na rozdíl od USA nacházela ve stavu bezprostředního ohrožení, v němž byla potřeba reorganizace v sociálních otázkách nezbytností, a vstoupila do války o více jak dva roky dříve než Spojené státy.

Ve Spojených státech takto promyšlený systém služeb nikdy zřízen nebyl. Mnoho podniků ve válečném průmyslu pracovalo systémem směn až dlouho do noci, aniž by k nim bylo zavedeno vyhovující dopravní spojení. WMC sice naléhala na obchody a banky, aby prodloužily otvírací dobu až do pozdních hodin, ale nikdy nepřikročila k prosazení programů britského typu na federální úrovni.

Speciální kapitolou je otázka organizace péče o děti žen pracujících ve válečném průmyslu. Již od počátku války bylo zřejmé, že bude nutno tento problém nějakým způsobem

---

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ CHAFE, s. 159.

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ CHAFE, s. 160.

řešit. Veřejné mínění se ale obracelo především právě proti pracujícím matkám. Odchod matek z domácnosti k montážní lince byl označován za možné ohrožení stability rodiny. Válečné období samo o sobě představovalo éru narušení mnoha sociálních jistot – přes sedm milionů žen a dívek změnilo v letech 1941 až 1944 bydliště, třetina z nich pak našla uplatnění v některém z center válečné výroby.¹⁴⁶ Migrace způsobovala mnohé sociální problémy, došlo k nárůstu kriminality včetně kriminality mladistvých a ke zvýšení počtu mladistvých na útěku z domova. Taktéž byl zaznamenán výrazný nárůst neuróz u dětí a mnoho pozornosti bylo věnováno fenoménu „dětí s klíčem na krku“, tj. dětí, o něž se v době, kdy jejich matka pracovala, nikdo nestaral. Téma zanedbaných dětí se stalo nosným pro dobový tisk – v periodiku *Saturday Evening Post* například vyšel článek „Osmihodinoví sirotci“.¹⁴⁷

Tato fakta ovlivňovala veřejné mínění a vedla jej k domněnce, že zaměstnávání žen s povinnostmi vůči dětem je jevem nežádoucím a Children's Bureau (Kancelář pro záležitosti dětí při ministerstvu zdraví) bilo na poplach, neboť rostoucí zaměstnanost matek představovala „riziko pro bezpečí dítěte...“¹⁴⁸ Pro odpůrce práce matek nebyla akceptovatelná ani institucionalizovaná a státem či obcemi zaštitěná forma péče o děti. Children's Bureau kritizovalo především zřizování jeslí pro děti do dvou let, neboť prosazovalo stanovisko, že pro tyto děti a jejich zdravý vývoj je nezbytný osobní kontakt s matkou.¹⁴⁹ Women's Bureau ve svém materiálu určeném zaměstnavatelům vyjádřilo nesouhlas se zaměstnáváním matek dětí mladších čtrnácti let a nabádalo zaměstnavatele, aby u takových uchazeček o práci prozkoumali jejich možnosti zajištění péče o děti.¹⁵⁰

Bez ohledu na tyto názory, v nichž se zračil tradiční americký důraz na rodinné hodnoty, bylo třeba otázku péče o děti milionů již zaměstnaných matek řešit. Pro ilustraci lze uvést příklad z dobového tisku, podle něž měl sociální pracovník působící v San Fernando Valley napočítat čtyřicet pět dětí zamčených v autech na parkovišti u místní továrny.¹⁵¹

I v rámci samotné Rooseveltovy administrativy se ovšem v této otázce názory lišily. Oficiální stanovisko hovořilo o tom, že „primární zodpovědností matky je zodpovědnost vůči jejímu dítěti“¹⁵², a WMC vydala pokyny, podle nichž mělo být k zaměstnávání matek přistoupeno až poté, co budou všechny ostatní zdroje pracovních sil vyčerpány. Vládní

---

¹⁴⁶ CHAFE, s. 140.

¹⁴⁷ Ibid., s. 299.

¹⁴⁸ Ibid., s. 150.

¹⁴⁹ ANDERSON, s. 139.

¹⁵⁰ HARTMANN, s. 58.

¹⁵¹ CHAFE, s. 165.

¹⁵² HARTMANN, s. 58.

představitelé si ale na druhé straně byli vědomi, že v mnoha oblastech nemůže být nedostatek pracovních sil kompenzován jinak než právě zaměstnáním matek s malými dětmi a že práci často hledají ženy rozvedené, ovdovělé či z nízkopříjmových skupin, které si potřebují zajistit živobytí.

Neshoda na nejvyšších místech panovala i v otázce, jakým způsobem má být péče zajištěna a zdali má být zřizována centrálně či ponechána pouze v kompetenci orgánů na místní úrovni. Vláda pak v důsledku této nejednotnosti názorů nebyla schopna zkoncipovat ucelený projekt tohoto druhu. Prezident Roosevelt se pokusil překlenout názorové rozdíly mezi svými poradci a v srpnu 1942 poukázal místním správám 400 tisíc dolarů na zřizování školek a jeslí. Tato dotace ale byla nedostačující (v průměru na jeden projekt vyšlo pouhých 7 tisíc dolarů)¹⁵³ a pouze odložila systémové řešení celého problému. Vláda nakonec pod tlakem kritiky vyvíjeným řadou odborníků v roce 1943 stanovila, že na zakládání a provoz center péče o děti budou využity fondy zřízené na základě tzv. Lanham Actu. Tento zákon přijatý na počátku roku 1942 měl zajistit podporu obcím, které byly nástupem válečného hospodářství nejvíce zasaženy. Sám navrhovatel této normy, kongresman Fritz Lanham, nesouhlasil s tím, aby byla využita ke zřizování jeslí a školek, nakonec bylo ale rozhodnuto, že institucionalizovaná péče o děti patří ke službám, jejichž fungování učinila válka nezbytným. WMC totiž v roce 1943 poukázala na to, že je třeba zajistit nějakou formu péče o více než dva miliony dětí zaměstnaných Američanek.¹⁵⁴

Hlavní tíha odpovědnosti ležela na obcích, pro něž se otázka jeslí a školek stala dle slov historičky Karen Andersonové „byrokratickou noční můrou“.¹⁵⁵ Kompetence v této oblasti měla celá řada federálních institucí a obec, která měla zájem čerpat z federálních fondů, byla nucena podstoupit byrokratické martyrium. Fondy zřízené tzv. Lanham Actem spravoval sice jeden úřad (Federal Works Administration, FWA), ale než schválil dotaci, musel žadatel získat doporučení šesti dalších institucí. Místní správa musela sama složit polovinu předpokládané ceny a doložit, že ve svém rozpočtu nemá pro tento účel rezervu a že zřízení podobných zařízení je nezbytné pro její chod. Obce musely dále dokládat, kolik žen odešlo pracovat do odvětví nepostradatelných pro válečnou produkci. Federální úřady mohly požadovat vrácení dotace, pokud na konci fiskálního roku seznały, že obecní fondy jsou dostačující. Dohled nad realizací těchto programů pak měl státní úřad, přestože břemeno každodenního provozu leželo na místních školních radách.

Dalším aspektem, který negativně ovlivnil vývoj v této oblasti, byl dle slov historika W. H. Chafeho „mocenský boj“ mezi jednotlivými institucemi o kontrolu nad těmito fondy, jenž

---

¹⁵³ CHAFE, s. 166.

¹⁵⁴ Ibid., s. 162.

celý problém zpolitizoval.¹⁵⁶ Jak již bylo zmíněno, fondy tzv. Lanham Actu kontrolovala Federal Works Administration, ale do realizace projektů bylo zapojeno i sdružení několika institucí se sociálním zaměřením (Federal Security Agency, FSA), jako bylo právě Children's Bureau v čele s Katherine Lenrootovou či ministerstvo školství vedené Johnem Studebakerem. K. Lenrootová navrhla již před schválením Lanham Actu v roce 1941, že je třeba zřídit tento program na federální úrovni, neboť místní správy si nemohou samy s takovým úkolem, který vyžaduje celonárodní koordinaci, poradit. Řízením programu měl být pověřen právě její úřad společně s ministerstvem školství. Její návrh byl však zamítnut a Children's Bureau od konce roku 1941 změnilo postoj; společně s ministerstvem školství se nadále stalo kritikem programů realizovaných na federální úrovni prostřednictvím FWA a odmítaly zaměstnávání matek vůbec.

Spory mezi oběma stranami, tj. FWA a FSA, vedly ve svém důsledku k brždění těchto projektů, protože jejich uskutečnění záviselo na souhlasu všech zainteresovaných institucí. Přestože vzájemné soupeření lze vykládat jako politický boj o kontrolu nad touto sférou, obě strany zastupovaly i principiálně odlišné postoje vůči této problematice. Zatímco zájmem FWA bylo především vypořádat se s problémy způsobenými mimořádností válečné situace, z čehož plynula snaha postavit co nejrychleji co nejvíce takových zařízení bez ohledu na jejich kvalitu, oponenti z FSA pohlíželi na tyto programy s dlouhodobějšími ambicemi a s cílem, aby se staly trvalou součástí života i po skončení války. Spory mezi oběma stranami vyvrcholily v květnu 1943, kdy v Senátu prošel návrh zákona předložený senátorem Elbertem D. Thomasem, jenž měl pro účely těchto programů zřídit samostatné fondy ve výši dvaceti milionů dolarů. Tyto fondy mělo spravovat Children's Bureau v kooperaci s ministerstvem školství. FWA ovšem obvinila FSA ze snahy kontrolovat celý vzdělávací systém.¹⁵⁷ V tomto momentě se do sporu vložil prezident Roosevelt a žádal revizi celého problému. V srpnu 1943 se tak i jeho přičiněním celý konflikt vyřešil tím, že FSA nakonec ustoupila, plná kontrola nad těmito programy zůstala FWA a zákon senátora Thomase byl odsouzen k nezdaru.

Politické konsekvence celého problému již byly nastíněny, jak se ale tyto programy osvědčily v praxi? Jejich úspěch do značné míry závisel na iniciativě na komunální úrovni. Ta se ovšem lišila místo od místa, přičemž neopomenutelnou roli v rozhodování na místní úrovni hrálo i veřejné mínění, které nebylo této formě péče o děti příliš nakloněno.

Rozporuplný byl i postoj samotných žen k institucionalizované péči o děti, k níž často pociťovaly nedůvěru. V předválečném období byla spojována hlavně s charitou a především pro

---

¹⁵⁵ ANDERSON, s. 122.

¹⁵⁶ CHAFE, s. 167.

ty rodiče, kteří přišli do města za prací z venkova, byla tato alternativa nepřijatelná. Během velké hospodářské krize totiž takové instituce sloužily především lidem z nejnižších vrstev, kteří tam za své děti nebyli nuceni platit žádné poplatky. Podle jedné pracující matky nahlížela společnost na rodiče, kteří své děti během pracovní doby svěřovaly školám a jeslím, jako na „spartánské“, protože „zaslíbili takto své děti státu“.¹⁵⁸ V Gallupově průzkumu provedeném v roce 1943 pouhých 29% žen odpovědělo „ano“ na otázku, zda by byly ochotné nastoupit do práce ve válečné výrobě, pokud by bylo o jejich děti postaráno v jeslích a školkách.¹⁵⁹ Průzkum Women's Bureau v deseti centrech válečné výroby ukázal, že pouze každá desátá zaměstnaná Američanka posílá své děti do jeslí a školek.¹⁶⁰ Nelze opominout ani roli finančních nákladů – pro rodiče s nižšími příjmy bylo „školné“ leckdy neúnosně vysoké. Jesle a školky si účtovaly v průměru 50 centů za dítě na den, protože si vzhledem ke zmíněným problémům se státními dotacemi byly touto cestou nuceny na sebe vydělat.¹⁶¹ Nicméně rodiče, kteří své děti do těchto zařízení posílali, byli zřejmě vcelku spokojeni, o čemž vypovídá průzkum provedený v Detroitu v roce 1945. Ten ukázal, že 86% rodičů soudí, že pobyt v těchto centrech jejich dětem prospívá po fyzické stránce, a 94% soudilo, že i po stránce sociální.¹⁶²

Představitelé FWA v červnu 1943 v Senátu prohlásili, že zajišťují prostřednictvím svých programů péči o čtvrt milionu dětí a další tři čtvrtě milionu přibudou do půl roku. Jejich údaje ale byly poněkud nadsazené.¹⁶³ Na vrcholu své činnosti na jaře 1945 federální programy dotovaly asi 3 tisíce takových zařízení, která pečovala o 130 tisíc dětí.¹⁶⁴

Státem zaštitěná forma péče o děti pracujících Američanek se týkala jen zlomku těch, kdo ji potřebovali, a byla provázena celonárodní kontroverzí, jež vyústila v rozporuplný přístup Rooseveltovy administrativy, kdy efektivita těchto programů byla limitována vzájemným soupeřením zainteresovaných institucí. Historici W. H. Chafe i K. Andersonová se shodují, že znamenala průlom v této oblasti a dosud nejrozsáhlejší projekt svého druhu v tehdejších Spojených státech.¹⁶⁵ Pro úspěšnější integraci Američanek do pracovního trhu ale bylo nezbytné, aby společnost na tyto služby nepohlížela pouze jako na krajní řešení v době válečné krize.

---

¹⁵⁷ ANDERSON, s. 123.

¹⁵⁸ Ibid., s. 133.

¹⁵⁹ CHAFE, s. 164.

¹⁶⁰ Ibid., s. 170.

¹⁶¹ ANDERSON, s. 142.

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ CHAFE, s. 171.

¹⁶⁴ HARTMANN, s. 58-59.

¹⁶⁵ CHAFE, s. 173; ANDERSON, s. 146.

5. Konec války, demobilizace a debata ohledně postavení ženy v americké společnosti

5.1 Dopad demobilizace na zaměstnanost Američanek

Vrchol válečné zaměstnanosti nastal v červenci 1944, avšak již od druhé poloviny roku předcházejícího začala pomalu vláda i zaměstnavatelé řešit otázku návratu k mírovému hospodářství. S blížícím se koncem války nabývalo heslo „for the duration“, tedy „po dobu války“ čím dál tím více na důležitosti, a to jak v konkrétních opatřeních, tak v obecném postoji veřejného mínění k práci žen.

Na počátku roku 1944 proběhla poslední kampaň iniciovaná WMC s cílem přilákat Američanky do práce ve válečném průmyslu a Úřad pro válečné informace (OWI) pozastavil své projekty tohoto druhu. Nyní naopak federální vláda i představitelé průmyslu zacílili své síly na propagandu vybízející ženy k návratu k jejich předválečné roli. A tak zatímco ještě v roce 1943 bylo v časopise *Saturday Evening Post* publikováno okolo dvaceti článků reflektujících práci Američanek ve válečné výrobě, bezprostředně po konci války se již neobjevil ani jeden.¹⁶⁶ OWI naopak vyzýval ve svém bulletinu určeném vydavatelům časopisů k publikování článků, které by zdůraznily, že nejlepší místa v poválečném období budou pracujícím Američankám k dispozici v oblasti školství, úřednických profesí a jiných „tradičně ženských“ oborech.¹⁶⁷

Některé podniky již během roku 1944 postupně začaly opět propouštět. Jen mezi březnem 1944 a stejným měsícem roku 1945 přišlo o práci v detroitských podnicích zaměřených na válečnou produkci více než 50 tisíc zaměstnankyň.¹⁶⁸ Vládní instituce ovšem nadále ve svých oficiálních stanoviscích oceňovaly úsilí občanek, které vyslyšely vlastenecké výzvy a chopily se potřebné práce, a deklarovaly podporu antidiskriminační praxi. Ministerstvo práce (Department of Labor) vydalo směrnici, dle níž byla výslovně zakázána diskriminace na základě rasy či pohlaví. Harry S. Truman, ještě ve funkci senátora, v roce 1944 v Kongresu dokonce prohlásil, že „mnoho žen, které šly pracovat do továren, odvedlo úžasnou práci, ... budou v ní chtít pokračovat a mají právo mít možnost vydělat si na slušné živobytí v povoláních, na jejichž výkon ukázaly, že mají“.¹⁶⁹ Podobná stanoviska zaujímala většina vládních orgánů –

¹⁶⁶ COLMAN, s. 107.

¹⁶⁷ Ibid., s. 97.

¹⁶⁸ MILKMAN, s. 112.

¹⁶⁹ cit. dle: CHAFE, s. 176.

WMC zdůrazňovala právo každého občana na volbu, zda pracovat či ne. Ženská poradní komise WMC usilovala o uznání práva žen pracovat i po válce, včetně státní podpory služeb pro tyto ženy. Obavy z poválečného vývoje vyjádřila ve svém prohlášení, v němž poukazovala na to, že „se žádná společnost nemůže chlubit demokratickými ideály, pokud využívá ženské pracovní síly pouze v době nouze a v míru ji pak opomíjí“.¹⁷⁰

Postoje veřejného mínění vůči práci žen prošly během válečných let změnami, jak dokládají průzkumy zmíněné v předchozích kapitolách. S blížícím se koncem válečného konfliktu však vyvstávala otázka, jak se vyvarovat hospodářské krize a jak se vyrovnat s návratem milionů vojáků do civilního života. Mezi červnem 1945 a 1946 propustily americké ozbrojené síly kolem devíti milionů vojáků.¹⁷¹ Začlenění veteránů druhé světové války do civilního života bylo jedním z hlavních problémů, na něž se upírala pozornost americké společnosti i vládních představitelů. S tím souvisela i nejistota, jak přistupovat k roli žen ve společnosti, neboť omezení zaměstnávání žen bylo považováno za jednu ze záruk, že nenastane hospodářská recese a že navrátilci z války budou mít dostatek práce.

V roce 1944 byla přijata tzv. GI Listina práv (angl. GI Bill, oficiálně zvaná Servicemen's Readjustment Act), jež měla systémem výhod v různých oblastech umožnit co nejrychlejší zapojení veteránů zpět do společnosti a zamezit sociálním nepokojům.¹⁷² Na základě této GI Listiny práv získali demobilizovaní Američané výhody v oblasti vzdělávání a rekvalifikací stejně jako v přístupu na univerzity, byla jim zajištěna podpora v nezaměstnanosti na dobu jednoho roku, nízko úročené půjčky na bydlení i podnikání a v neposlední řadě jim byl ulehčen přístup k zaměstnání, a to nejen na místa, která byli s odchodem do ozbrojených sil nuceni opustit.¹⁷³

Odbory pojišťovaly zájmy svých členů, kteří narukovali, již během války. Dařilo se jim prosadit princip, dle něž byla odpracovaná doba zaměstnanců a zaměstnankyň evidována zvlášť, stejně jako klauzule v pracovních smlouvách, které de facto znamenaly propouštění žen jako prvních při přechodu na mírovou výrobu. Proces přebudovávání průmyslových zařízení na civilní produkci pochopitelně sám o sobě znamenal ztrátu mnoha pracovních míst; mnohé továrny, úzce specializované na válečnou výrobu, byly zcela zavřeny, jako například závod Ford Motor Company ve Willow Run, který vyráběl bombardéry. Zaměstnankyně v této době mimo jiné znevýhodňovalo jejich relativně krátké služební stáří a jejich pozice byla oslabena zmíněnými

¹⁷⁰ cit. dle: CHAFE, s. 175.

¹⁷¹ HARTMANN, s. 7.

¹⁷² V roce 1932 totiž proběhly ve Washingtonu D.C. nepokoje, během nichž se veteráni první světové války dožadovali slíbených finančních premií.

¹⁷³ Vzhledem k tomu, že ženy tvořily během války pouhých 2% příslušníků americké armády, se pozitiva těchto opatření ženské populace v USA v podstatě nedotkla.

výhodami adresovanými vysloužilcům. Postoj odborů k této problematice ilustruje vyjádření prezidenta odborové organizace UAW R. J. Thomase, jenž v této souvislosti podotkl, že ženy sice přijaly výhody členství v odborech, méně však již povinnosti, jež se k němu váží. Poukazoval na jejich neochotu platit členské poplatky a celkově se angažovat ve prospěch svých vlastních zájmů a předpokládal, že podstatná část pracujících Američanek po válce svá místa opustí.¹⁷⁴

Doba válečného konfliktu a s ní související sociální nejistoty vedly k tomu, že americká veřejnost kladla zvýšený důraz na hodnotu rodiny a její stability. V poválečných Spojených státech tak došlo k nastolení „kultu domova“. Nová šéfka Women's Bureau Frieda Millerová zhodnotila posun v názorech veřejného mínění tak, že „od přehnaného obdivu ke schopnostem žen dělat jakoukoli práci ... se uchýlilo k názoru, že by ženy měly s potěšením odejít z jakékoli práce a vrátit se do své pravé oblasti působnosti – do kuchyně“.¹⁷⁵ Její slova potvrzují i výzkumy veřejného mínění, provedené na konci války – dle Gallupova průzkumu 86% dotázaných amerických občanů (mezi nimiž byla nepochybně i řada vdaných žen!) považovalo za nežádoucí, aby vdané ženy pracovaly, pokud je jejich choť může zabezpečit.¹⁷⁶ Odpovědi v podobných anketách se ale lišily i v závislosti na způsobu formulace otázky. Míra tolerance vůči práci žen, především těch s rodinnými závazky, stoupala, čím více byl v těchto průzkumech zdůrazněn čistě finanční aspekt problému, a zároveň čím více byla potlačena otázka povinností vůči rodině a dětem.

Soudím, že všechny výše zmíněné faktory vedly ve svém důsledku k tomu, že ženy tvořily 60% všech Američanů, kteří přišli o svá místa během prvních dvou měsíců od konce války.¹⁷⁷ Propouštění se nejvíce dotklo těžkého průmyslu, který se přeorientoval ze zbrojní na mírovou výrobu, o svá místa ale ve velké míře přišli i zaměstnanci a zaměstnankyně federálních úřadů zřizovaných během války s ohledem na momentální potřeby. Na konci roku 1945 byl bez práce více než milion žen, které ještě před srpnem 1945 pracovaly.¹⁷⁸ Ruth Milkmanová podotýká, že Američanky zaměstnané během války přicházely o svá dobře placená místa ve zbrojních a dalších klíčových odvětvích i kvůli politice managementů. Ty podle jejího názoru během demobilizace cíleně propouštěly v první linii své zaměstnankyně, neboť je byli

---

¹⁷⁴ CHAFE, s. 177.

¹⁷⁵ cit. dle: CHAFE, s. 178.

Frieda Millerová vystřídala v čele této instituce její dlouholetou šéfku Mary Andersonovou v roce 1944.

¹⁷⁶ CHAFE, s. 177-178.

¹⁷⁷ Ibid., s. 180.

¹⁷⁸ MILKMAN, s. 112.

ochotni zaměstnat pouze v době nejvyšší nouze a kritického nedostatku pracovních sil.¹⁷⁹ V největším měřítku o svou práci přicházely starší ženy a některé společnosti, jako například Thomson Aircraft, zavedly opět zákaz zaměstnávání vdaných žen.

Jaké byly priority pracujících Američanek? Shodovaly se s vlasteneckými motivacemi prezentovanými oficiální propagandou, které jim po skončení válečného konfliktu měly opět umožnit ochotně se těchto svých míst vzdát? Dobové studie naznačují, že tomu tak úplně nebylo. Women's Bureau v průběhu let 1944 až 1945 realizovalo v deseti centrech válečné produkce průzkumy, podle nichž si 75% zaměstnaných Američanek přálo pracovat nadále i po válce a 84% žen zaměstnaných v továrnách si chtělo udržet svou stávající práci.¹⁸⁰ V podobném duchu odpovídaly i respondentky řady dalších anket a průzkumů. Svou práci si chtěly udržet nejen ty ženy, které před útokem na Pearl Harbor pracovaly v jiných profesích, ale i ty Američanky, které působily až do války pouze v domácnosti.

I podrobnější prozkoumání údajů, jež si jednotlivé firmy vedly o svých zaměstnankyních, vyvrací představu o dominantní roli žen v domácnosti, které přispěchaly vlasti v nouzi na pomoc a z výhradně vlasteneckých pohnutek začaly pracovat v průmyslu. Například dle údajů Ford Motor Company tvořily dosavadní hospodyňky na plný úvazek pouhých 18% zaměstnankyň přijatých touto společností během války.¹⁸¹ Celonárodní statistiky se v tomto ohledu liší, neboť údaje z března 1944 hovoří o tom, že z 2690 000 Američanek pracujících v této době v průmyslu celých 31% představovaly někdejší ženy v domácnosti.¹⁸² Ty z nich, které na svých místech setrvaly až do konce válečného konfliktu, měly ovšem často stejný zájem si svá místa udržet jako jejich kolegyně.¹⁸³

Vše nasvědčovalo tomu, že přechod na mírové hospodářství bude do značné míry znamenat i návrat předválečných norem ve společnosti. Federální úřad pro statistiku práce (Bureau of Labor Statistics) předpokládal, že během dvanácti měsíců od konce války přijde o práci více než šest milionů Američanů, a to především žen.¹⁸⁴ Ve skutečnosti ale po první vlně propouštění, kdy velká část žen (a to k roku 1946 celých 3,5 milionu) dobrovolně i nedobrovolně svá místa opustila, zůstal trvale bez práce jen zlomek Američanek, které o ni usilovaly.¹⁸⁵ Novou situaci ve své studii výstižně zhodnotily historičky S. Kossoudjiová a L. Dresserová: „Rosie sice

¹⁷⁹ MILKMAN, s. 100-101.

¹⁸⁰ Ibid., s. 102.

¹⁸¹ KOSSOUDJI, DRESSER, s. 433.

¹⁸² COLMAN, s. 106.

¹⁸³ KOSSOUDJI, DRESSER, s. 433.

¹⁸⁴ CHAFE, s. 180.

¹⁸⁵ COLMAN, s. 107.

na konci války nechala nýtvání, pracovat ale nepřestala.“¹⁸⁶ Do dvou let od konce války totiž pracující Američanky získaly zpět mnoho z toho, oč bezprostředně po skončení válečného konfliktu přišly. Na konci čtyřicátých let pracovalo v USA již 32% všech dospělých žen, což představovalo ve srovnání s rokem 1940 větší nárůst, než k jakému došlo během předcházejících tří dekád.¹⁸⁷

Nejvíce příležitostí opět skýtaly především sféry, které tradičně ženy zaměstnávaly, neboť poválečná ekonomická konjunktura přinesla poptávku po spotřebním zboží a v důsledku toho i poptávku po pracovních silách v obchodě a službách. Expanze ve sféře „bílých límečků“ přitáhla na pracovní trh i ženy ze středostavovských poměrů, pro něž byl tento druh práce zajímavý a z jejich pohledu adekvátní jejich společenskému postavení. Ale ani ženy, které usilovaly o práci v průmyslu, neztratily s koncem války možnost uplatnění, i když přechod na mírovou výrobu znamenal do značné míry i návrat bariér v průmyslových odvětvích stejně jako nekompromisního vymezování „mužské“ a „ženské práce“.

Realita rostoucí zaměstnanosti Američanek se tak fakticky dostala do rozporu s konceptem „kultu domova“, který dominoval hodnotovému žebříčku poválečné americké společnosti a Američankám opět prezentoval jako prioritní roli matky, manželky a ochránkyne rodinného krbu – tedy „feminine mystique“.¹⁸⁸ Karen Andersonová vysvětluje tento paradox tím, že důraz na materiální stránku života byl pravděpodobně ještě významnějším rysem poválečné americké společnosti než uctívání kultu domova.¹⁸⁹ Vdané Američanky totiž ve čtyřicátých letech poprvé mezi svými pracujícími souputnicemi vytvořily většinu a vzrostl i počet párů, v nichž pracovali oba manželé. Zatímco před válkou pracovaly především manželky těch, kdo nebyli ze svého výdělků schopni rodinu sami zabezpečit či přišli o práci, kritéria pro „nouzi“ se po válce v americké společnosti změnila. V době hospodářské krize představovala pro Američanky práce především otázku přežití, nyní často znamenala cestu ke zvýšení či udržení slušné životní úrovně a například měla přinést dětem šanci na dosažení lepšího vzdělání. To dokládají studie provedené kolem roku 1950, které ukázaly, že pracuje mnoho žen ze středostavovských rodin, jejichž roční příjmy se pohybují ve výši šesti až deseti tisíců dolarů.¹⁹⁰ Nutno podotknout, že USA se v poválečných letech potýkaly s vysokou inflací a americké rodiny

¹⁸⁶ KOSSOUDJI, DRESSER, s. 434.

¹⁸⁷ CHAFE, s. 181; Viz příloha č. 2.

¹⁸⁸ Tímto fenoménem se zabývalo v hojně míře obrozené americké ženské hnutí v 60. letech, jehož „biblí“ se stala kniha Betty Friedanové „Feminine mystique“, jež vyšla v roce 1963. V tomto svém díle reflektovala autorka i na základě vlastní zkušenosti frustraci Američanek odsouzených k roli žen v domácnosti na rostoucích amerických předměstích 50. let.

¹⁸⁹ ANDERSON, s. 174.

se musely vypořádat se zvýšením životních nákladů, takže mnohé z nich by si z jediného příjmu nebyly schopny zajistit obstojnou životní úroveň. Na základě průzkumů veřejného mínění lze nicméně soudit, že ve společnosti i nadále převládal názor, který prisuzoval mužům přednostní právo na práci bez ohledu na to, v jaké finanční situaci se nacházejí uchazečky o tutéž práci.¹⁹¹

5.2 Vliv válečné zkušenosti Američanek pracujících v průmyslu na jejich postavení ve společnosti

Jak ovlivnil konec války další aspekty týkající se problematiky ženské práce? Pozornost administrativy i celé společnosti se upřela na nové, aktuální problémy, jako byl strach z ekonomické nestability či na druhé straně zahraničněpolitická témata a „rudá hrozba“. Mnohé otázky, jež ve společnosti vyvstaly v souvislosti s markantním nárůstem zaměstnanosti Američanek během války a jež byly nastíněny v předchozích kapitolách, se dostaly opět na okraj zájmu. Bylo by možné domnívat se, že se tato situace mohla stát odrazovým můstkem pro oživení již dvacet let stagnujícího ženského hnutí v USA. Na následujících řádcích ale nastíním, proč tomu tak nebylo.

Především si je třeba položit otázku, jestli se Američanky, které měly zájem udržet si svá relativně atraktivní místa i po válce, nějakým způsobem angažovaly ve svůj prospěch a zda se snažily vyjednat si s managementy firem co nejvýhodnější pozici. Jak podotýká Ruth Milkmanová, záznamy týkající se této problematiky jsou sporadické a naznačují, že protesty proti poválečné politice managementů, které se v otázce přijímání zaměstnanců na určité druhy práce uchýlovaly opět k předválečné praxi, byly ze strany žen spíše okrajovou záležitostí – byť několik organizovaných akcí tohoto druhu proběhlo. R. Milkmanová tuto skutečnost prisuzuje faktu, že Američanky pro tyto účely „postrádaly čas, energii i politické vlohy“.¹⁹²

Konec války také přinesl nejistotu, jakým směrem se bude ubírat koncept „stejně mzdy za stejnou práci“, jakož i projekty služeb určených pracujícím Američankám. Otázka stejné mzdy se během několika poválečných let stala opět opomíjeným problémem. Studie provedené v roce 1945 ukázaly, že Američanky zaměstnané v průmyslu pobírají pouze 66% z výše výtěroku jejich

---

¹⁹⁰ CHAFE, s. 192.

¹⁹¹ KESSLER-HARRIS, s. 298-299.

¹⁹² MILKMAN, s. 128-129.

kolegů.¹⁹³ Pokus přijmout federální zákon o stejné mzdě ale kvůli silné opozici v obou komorách Kongresu vůči této normě nebyl úspěšný, proti jeho přijetí vystupovala i Obchodní komora (Chamber of Commerce), organizace sdružující zaměstnavatele, a dokonce i představitelé Americké federace práce (AFL). Namítali, že otázka mezd by měla být dobrovolně řešena přímo zaměstnavateli.¹⁹⁴ Na počátku padesátých let tak sice mělo několik států USA uzákoněný princip stejné mzdy, fakticky ale pouze stát New York zároveň stanovoval sankce při nedodržení těchto zákonů.¹⁹⁵

Ani projekty center denní péče o děti dotované z federálních fondů, jejichž fungování mělo svá úskalí již během války, neměly dlouhého trvání. FWA, jež spravovala fondy tzv. Lanham Actu, vyhlásila v srpnu 1945, že granty z těchto zdrojů přestanou být poskytovány hned, jak pomine válečná krize, a osud zařízení tohoto druhu budou mít nadále ve své kompetenci jednotlivé státy. Na naléhání skupiny zastánců těchto center v čele s jednou z prvních členek Kongresu Mary T. Nortonovou byla nakonec platnost Lanham Actu prodloužena až do 1. května 1946. Poté však již federální podpora zařízením typu školek a jeslí definitivně skončila. Jejich další existence závisela na vstřícnosti jednotlivých států. Po válce však ještě ve větší míře negativně ovlivňovalo osud těchto projektů veřejné mínění, které – jak již bylo několikrát zmíněno – práci matek příliš nakloněno nebylo.

W. H. Chafe na příkladu poválečného osudu těchto projektů ve státě New York dokládá, že neblaze se na postoji veřejnosti k této problematice projevil i přístup médií, která dokonce spojovala úsilí o udržení těchto zařízení s levicovými kruhy. Například článek publikovaný v *New York World Telegram* v roce 1947 poukazoval na to, že kampaň na podporu center vykazuje jasné „rudé rysy“.¹⁹⁶ Jejich fungování nebyli nakloněni ani tamní státní představitelé a sociální pracovníci. Poválečný průzkum mezi newyorskými rodinami využívajícími služeb těchto zařízení nicméně ukázal, že sedm z osmi rodin by se neuživilo, pokud by oba rodiče nepracovali.¹⁹⁷

Proč tedy společenské změny a nové podmínky, které přinesla válka i následující období, neumožnily obrození ženského hnutí, které by využilo nastalé situace a pokusilo se opět získat pozornost společnosti v otázce některých přetrvávajících nerovností, jako se mu to podařilo

---

¹⁹³ CHAFE, s. 185; Ještě větší disproporce existovala mezi průměrným výdělkem mužů a žen, pokud byly zahrnuty všechny obory činnosti.

¹⁹⁴ CHAFE, s. 185-186.

¹⁹⁵ Federální zákon o stejné mzdě byl přijat až o mnoho let později – v roce 1963 přijal Kongres tzv. Equal Pay Act, podle něž je nezákonno vyplácet mužům a ženám rozdílnou mzdu za stejnou či srovnatelnou práci.

¹⁹⁶ CHAFE, s.187;
cit. dle:Ibid.

v boji za zisk volebního práva? Již bylo nastíněno, že americká společnost věnovala na konci války zvýšenou pozornost novým problémům. Ženská otázka byla sice poznamenána poválečným důrazem na rodinné hodnoty, ale angažmá milionů Američanek ve válečném průmyslu zakládalo do jisté míry výhodnou výchozí pozici pro dosažení některých cílů. Nástupu viditelné ženské iniciativy ovšem bránila opět nejednotnost, která rozdrobila toto hnutí již po dosažení volebního práva a jež odrážela rozdílné priority jednotlivých ženských organizací související i se sociálním zařazením jejich členek.

Nejnázorněji lze demonstrovat tuto skutečnost na oživení debaty ohledně tzv. Dodatku o rovnosti práv (Equal Rights Amendment, ERA). Od roku 1923, kdy byl neúspěšně navrhován Národní stranou žen, zůstala diskuse týkající se tohoto dodatku na mrtvém bodě a až do čtyřicátých let mu nevěnovala ani jedna komora Kongresu pozornost. Postoje k tomuto návrhu mezi organizacemi reprezentujícími ženské zájmy reflektovaly dva základní přístupy k řešení ženské problematiky vůbec. Jedna strana (zastoupená především Národní stranou žen, ale i například organizacemi jako Národní asociace právniček a dalšími, které vesměs zastupovaly zájmy žen s vyšším vzděláním) zdůrazňovala podobnost mezi muži a ženami, která měla být zohledněna i v zákonech, neboť rozdílné zacházení a podmínky měly negativní praktické důsledky. Těmito důsledky byla míněna celá řada opatření ve všech sférách veřejného života, jež byly nastíněny již v první kapitole; bylo to například zapovězení vstupu ženám do poroty u soudů v mnohých státech či tzv. ochranná legislativa, která zaručovala ženám speciální podmínky v práci a ve čtyřicátých letech již zahrnovala stovky zákonů, jež měly pracující Američanky chránit například pomocí zákazu noční práce apod. Z pohledu zastánců ERA představovaly ovšem zároveň bariéru, která bránila ženám v pronikání na lepší a výnosnější místa. Problém ochranné legislativy pak stál v centru debaty o návrhu tohoto dodatku. Druhá strana, tedy odpůrci přijetí ERA, se sice v některých bodech se zastánci tohoto dodatku shodovala. Byla to ale právě ochranná legislativa, jejíž postupné prosazování považovala za výtěžek, který by přijetí ERA zničilo. Na této straně stálo i například Women's Bureau či organizace jako Národní ženská odborová liga (National Women's Trade Union League), které se snažily hájit i zájmy žen pracujících ve sféře „modrých límečků“. S přijetím ERA nesouhlasila ani dlouholetá zastánkyně ochranné legislativy Eleanor Rooseveltová, která tento soubor zákonů upřednostňovala před abstraktním přijetím rovnosti.¹⁹⁸

---

¹⁹⁷ Ibid.

¹⁹⁸ CHAFE, s. 190

Historička Susan Hartmannová soudí, že to byly právě válkou způsobené změny v ženské problematice, které umocnily zájem o tento dodatek a během čtyřicátých let posílily pozici zastánců dodatku o rovnosti práv. Pod tlakem válečné nouze totiž byly některé státy v zájmu úspěšného chodu hospodářství nuceny pozastavit platnost některých zákonů regulujících podmínky žen v zaměstnání.¹⁹⁹ Jak demokraté, tak republikáni zahrnuli v první polovině čtyřicátých let body týkající se ústavní rovnosti do svých programů, byť ne ve shodném znění s návrhem Národní strany žen. V roce 1945 pak vyjádřil přijetí ERA podporu i prezident Truman, který svůj kladný postoj k této otázce prezentoval ještě ve funkci senátora. Senát se tímto návrhem začal zabývat v roce 1946 a dokonce jej přijal. Nebyla však splněna podmínka dvoutřetinové většiny, aby mohl být ERA postoupen k ratifikaci jednotlivým státům. Oživený zájem o tento ústavní dodatek vedl samozřejmě i k aktivizaci jeho odpůrců; Women's Bureau v tomto zájmu vytvořilo ještě během války s několika ženskými a odborovými organizacemi jakousi koalici, jejímž cílem bylo zamezit přijetí ERA a zároveň umožnit přijetí alternativního federálního zákona. Ten by měl sice zamezit diskriminaci na základě pohlaví, ale zároveň měl i zohlednit specifické fyzické dispozice mužů a žen. Soupeření mezi oběma stranami skončilo až v padesátých letech patem, a navíc přispělo k rozdrobení ženského hnutí, které se na celonárodní úrovni úspěšně aktivizovalo až v 60. letech v návaznosti na boj za občanská práva černých Američanů.²⁰⁰

Jak lze v jejich nejednoznačnosti interpretovat všechny změny, které v otázce ženské problematiky přinesla první polovina čtyřicátých let? Mezi americkými historiky a historičkami se vymezují dvě názorové skupiny. První z nich reprezentuje především William H. Chafe, který v americké historiografii téma druhé světové války a jejího dopadu na společenské postavení žen nastolil jako jeden z prvních. Chafe označil ve své studii druhou světovou válku jako „mezník v historii amerických žen“ a podotkl, že válečné období se všemi jeho novými možnostmi „přineslo Američankám větší prospěch než půl století feministické rétoriky a agitace“.²⁰¹ Tyto své postoje dokládá právě nastartováním ženské zaměstnanosti, byť zároveň poukazuje i na přetrvávající nerovnost a překážky, kterým Američanky usilující o proniknutí do všech oblastí veřejného života i po válce nadále čelily.

Druhá názorová skupina historiků je ve svých soudech střízlivější. S W. H. Chafem polemizuje Leila Ruppová, která soudí, že válka nebyla tím impulsem, který vedl k alespoň

¹⁹⁹ HARTMANN, s. 130-131

²⁰⁰ Protinávrh odpůrců ERA neprošel Kongresem. ERA byl sice nakonec přijat, nicméně s doplňující klauzulí, která fakticky chránila všechny výjimky stanovené v zákonech ženám.

²⁰¹ CHAFE, s. 195 a s. 136.

částečnému odstranění zažitých předsudků a v návaznosti na ně k nastartování zaměstnanosti Američanek. Upřednostňuje teorii, že v otázce nárůstu počtu i podílu pracujících žen v USA hrály důležitou roli především dlouhodobé trendy.²⁰² Stejný názor zastává i Alice Kessler-Harrisová, která svůj názor dokládá předpokládaným nárůstem počtu pracujících Američanek v případě, že by k válečnému konfliktu vůbec nedošlo.²⁰³ Susan Hartmannová souhlasí s W. H. Chafem v tom, že první polovina čtyřicátých let představovala pro Američanky určitý mezník, ale poukazuje na dočasnost válkou vynucených změn, stejně jako na fakt, že takto krátké období extrémní situace nemůže narušit dlouhodobě ustálené společenské normy.²⁰⁴ Karen Andersonová taktéž souhlasí s W. H. Chafem v tom, že válka umožnila do jisté míry změnu vnímání ženské práce ve společnosti, nicméně připomíná, že se Američankám nepodařilo udržet si zisky z doby války a že ženy tak byly i nadále vnímány jako druhořadý zdroj levnější pracovní síly.²⁰⁵ Ruth Milkmanová považuje období druhé světové války z hlediska pracujících Američanek za klíčovou historickou epizodu mezi první a druhou vlnou amerického ženského hnutí. Absenci takového hnutí ve čtyřicátých letech ale zároveň označuje za příčinu toho, že se pracujícím Američankám nepodařilo si nově získané pozice udržet.²⁰⁶

---

²⁰² RUPP, s. 176.

²⁰³ KESSLER-HARRIS, s. 278 a s. 299.

²⁰⁴ HARTMANN, s. 209-216.

²⁰⁵ ANDERSON, s. 173.

²⁰⁶ MILKMAN, s. 153.

Závěr

Jak tedy posuzovat zkušenost milionů Američanek, které se zapojily do celonárodního válečného úsilí prací ve zbrojních a dalších klíčových odvětvích? Měla tato epizoda dlouhodobější společenský dopad? Nepochybně lze konstatovat, že po období velké hospodářské krize byla americká společnost pod tlakem okolností v první polovině čtyřicátých let nucena alespoň do určité míry přehodnotit své postoje ohledně ženské problematiky a především otázky práce žen. Vše ale dle mého názoru nasvědčuje tomu, že jak administrativa, tak zaměstnavatelé a nakonec i odbory přistupovali k zaměstnávání žen v době nedostatku pracovních sil jako k poslednímu a nouzovému řešení, které považovali pouze za dočasné.

Toto vědomí dočasnosti od počátku ovlivňovalo i politiku vůči těmto ženám, což vedlo k tomu, že všechny zmíněné strany podnikaly v otázce ženské zaměstnanosti pouze ty kroky, jež v dané situaci považovaly za nezbytně nutné pro uspokojivý chod válečného hospodářství. Válečná propaganda apelovala především na vlastenecké cítění Američanek, které se měly zhostit potřebné práce. Neobsahovala ale příslib toho, že bude ženám umožněno si nové pozice po válce udržet. V rozporu s realitou prezentovala jako typickou zaměstnankyni válečných odvětví ženu v domácnosti, motivovanou vlasteneckými pohnutkami, u níž se předpokládalo, že po válce dobrovolně své místo opustí či vůbec rezignuje na jakékoliv zaměstnání.

Američankám se tak po dekádě hospodářské krize nepochybně otevřely nové možnosti pracovního uplatnění i v odvětvích ženám dosud víceméně nedostupných s relativně zajímavým finančním ohodnocením, jako byl těžký průmysl. Přes polemické názory některých citovaných historiků nicméně soudím, že na složení ženské pracovní síly v USA je vliv období druhé světové války nezpochybnitelný. Zatímco před válkou byla typická zaměstnaná Američanka mladá a svobodná, během války poprvé převážily mezi pracujícími ženami ty z nich, které byly vdané, a zároveň vzrostl i průměrný věk zaměstnaných Američanek. Přes dočasný poválečný propad byl v první polovině čtyřicátých let nastartován i nárůst ženské zaměstnanosti a ženská práce se stala akceptovatelnější, než jak tomu bylo v předválečném období.

Zaměstnankyně ve válečné výrobě přesto i nadále čelily v mnoha oblastech omezením, jako byla například disproporce ve výši mezd zaměstnanců a zaměstnankyň. Přestože byl nebývalý počet zaměstnaných Američanek během válečného období hájen odbory, i jejich angažmá ve prospěch převážně nových členek mělo své limity, dané do značné míry prioritami, které odborové organizace kladly na zájmy svých dříve přijatých členů. Zastoupení žen

na kompetentních pozicích v politice bylo minimální, což společně s faktickou neexistencí ženského hnutí vedlo k tomu, že byly praktické problémy spojené se zaměstnáním milionů žen řešeny spíše nedostatečně. To lze zřejmě navíc přisoudit i předpokládané dočasnosti jejich zaměstnání, stejně jako působení mnoha dalších faktorů, mezi nimiž nelze opominout roli veřejného mínění. To bylo přes mimořádnou situaci stále citlivé na otázky související se stabilitou rodiny, jež mohla být masivním angažmá Američanek v nových náročných zaměstnáních ohrožena.

Ani programy, které byly na podporu pracujících Američanek během války realizovány, neměly po jejím konci dlouhého trvání. Pozornost společnosti se se skončením válečného konfliktu upřela na jiné, aktuální problémy. Konec války znamenal i masivní propouštění; Američanky, které usilovaly o práci, ji opět byly nuceny hledat především v odvětvích tradičně ženy zaměstnávajících.

Ženské organizace, které mohly využít relativně příznivé situace, podmíněné zapojením milionů Američanek do válečného úsilí k prosazení jejich lepší pozice na poválečném trhu práce, stejně jako v dalších oblastech veřejného života, nebyly s to vzhledem ke své nejednotnosti zkonstituovat efektivní hnutí, jako se to v poválečné éře podařilo například černošské menšině. Mnohým sporným otázkám, jež se váží k ženské problematice, jako byl například problém stejné mzdy či kontroverze ohledně ústavního dodatku o rovnosti práv, tak byla věnována větší pozornost až během nástupu druhé vlny ženského hnutí v 60. letech.

Summary

World War II represents a period of significant changes in the history of American women. A war mobilization and related departure of millions of men to join the armed forces opened many new opportunities for American women; it quite contrasted with rather unfavorable circumstances during the Great Depression. American women became an important resource of “manpower” for the war production. Without their involvement the United States would not be able to ensure satisfactory operations of the war economy.

The objective of this paper was to find out the answer to the question as follows: To what extent did the indispensability of American women working at various war industries change an approach of the state, employers and society as a whole towards those women and to what extent did a new situation within the war conflict influence their position, especially on the labor market.

I tried to demonstrate on examples of war propaganda addressed to prospective candidates for work within the war industries how much the extraordinary situation was capable of eroding the current social standards and distribution of roles within the society. Furthermore, this paper also tries to elucidate what happened to those millions of newly employed American women after the war: Did they succeed in maintaining the positions they had achieved during the war and using new opportunities gained to leverage the female movement that had been slowly fading out for previous two decades?

After the Great Depression the American society had to reassess – to a certain extent at least – its attitudes towards female issues, namely to women at work. All indicates that the government, employers and finally even the trade unions considered the employment of women during a shortage of manpower as a last and emergency solution. I think they believed it would be a temporary solution only. The belief that it was a transient period only had influenced the policy towards those women from the very beginning. Therefore, all of the above-mentioned parties had only taken those steps related to the women employment that they considered as necessary for the satisfactory war economy. The war propaganda primarily appealed to a patriotic feeling of American women that were supposed to do all necessary work. On the other hand, it did not include any promise that those women would be allowed to retain their jobs after the war. Contrary to the overall reality, it presented a typical employee of war industry facilities as a

housewife motivated by a patriotic feeling who was believed to give up her job after the war, or resign from all employments at all.

After a decade of economic crisis new opportunities for American women were opened – even in the professions that used to be inaccessible to them before – with a relatively interesting remuneration such as heavy industries. There is no doubt that the World War II period impacted on the women labor mix in the United States. While in the pre-war period the typical working American woman was young and single, during the war the situation changed significantly: The majority of working women were married and their average age was higher. In the 1940s the female employment started to grow up despite a temporary fall-off soon after the war. The female work was more accepted than during the pre-war period.

Nevertheless, war-industry female employees had to face a large number of limitations such as a wage disproportion between male and female employees. The trade union organizations supported their female members up to a certain limit only as they primarily enforced the interests of their male members. There were practically no female representatives on competent political positions, neither there existed any powerful female movement. Given the above-mentioned it should be stated that practical issues in connection with the employment of millions of women were solved rather insufficiently. One of the reasons might be an overall perception that their jobs were temporal only. Moreover, there were additional factors that played a certain role as well such as a public opinion that – despite the extraordinary situation – was still touchy to issues concerning a stability of the family. Even the programs that were realized during the war in order to support American workingwomen did not last long after the end of war. As the end of war was symbolized by massive employee dismissals, American women looking for a job were forced to turn back to traditional industries that were employing women. Owing to the fact that millions of women were working during the war, the female organizations could utilize a relatively favorable situation in order to enforce their better position on the postwar labor market as well as within other areas of public life. Contrary to the black minority that succeeded in it they were unable to constitute an effective movement because they were not united.

There was paid a higher attention to a number of controversial items in connection with the female issues such as the equal wages or controversy in connection with the constitutional amendment on equal rights later on when the second wave of female movement started to rise in 1960s.

Seznam použitých pramenů a literatury

1) Prameny:

- a) ROOSEVELT, Eleanor. *American Women in the War*, The Reader's Digest 44, January 1944, s. 42-44.

2) Odborné publikace:

- a) ANDERSON, Karen. *Wartime women: Sex Roles, Family Relations, and the Status of Women During World War II*. Westport, CT, Greenwood Press, 1981.
- b) CHAFE, William H. *The American Woman: Her Changing Social, Economic and Political Roles, 1920-70*, New York, Oxford University Press, 1972.
- c) COLMAN, Penny. *Rosie the Riveter*, New York, Crown Publishers, 1995.
- d) HARRIS, B. J. *Beyond her sphere. Women in the Professions in American History*. Greenwoodpress, Westport/London, 1978.
- e) HARTMANN, Susan. *The Home Front and Beyond: American Women in the 1940s*, Boston, Twayne Publishers, 1982.
- f) HONEY, Maureen. *Creating Rosie the Riveter*, The University of Massachusetts Press, Amherst, 1984.
- g) KESSLER - HARRIS, Alice. *Out to work: a history of wage-earning women in the United States*. Oxford, Oxford University Press, 1982.
- h) MILKMAN, Ruth. *Gender at Work. The Dynamics of Job Segregation by Sex during World War II*. The University of Illinois Press, Urbana/Chicago, 1987.
- i) RUPP, Leila. *Mobilizing Women For War: German and American Propaganda, 1939-45*, Princeton, Princeton University Press, 1978.

3) Články publikované v odborných periodikách:

- a) KOSSOUDJI, Sherrie A., DRESSER, Laura J. *Working Class Rosies: Women Industrial Workers during World War II*. The Journal of Economic History, Vol. 52, No.2, červen 1992, s. 431- 446.

b) SCHWEITZER, Mary M. *World War II and Female Labor Force Participation Rates*. *The Journal of Economic History*, Vol. XL, No.1, březen 1980, s.89-95.

4) Internetové zdroje

a) www.rosietheriveter.org

Příloha č. 1

Rosie the Riveter Normana Rockwella z titulní strany časopisu *Saturday Evening Post* – symbol americké válečné propagandy adresované ženám na domácí frontě.²⁰⁷

²⁰⁷ Převzato 1. 11. 2006 z www.rosietheriveter.org.

Příloha č. 2 – Vývoj zaměstnanosti Američanek v první polovině 20. stol.²⁰⁸

Rok	Podíl pracujících žen v rámci ženské populace (v %)	Podíl žen na celkové pracovní síle (v %)	Podíl žen na civilní pracovní síle (v %)
1890	18.2	17.0	
1900	20.0	18.1	
1920	22.7	20.4	
1930	23.6	21.9	
1940	27.9 (25.7)	25.2	25.8
1941	28.5	25.4	25.6
1942	31.0	26.7	28.8
1943	35.8	29.1	34.1
1944	36.5	29.3	35.4
1945	35.9	29.5	35.1
1946	31.1	27.6	29.8
1947	30.8	27.4	28.6
1948	31.7	28.0	29.1
1949	32.2	28.3	29.7
1950	32.8 (29.0)	28.8	30.0

²⁰⁸ Převzato z: RUPP, s. 186.